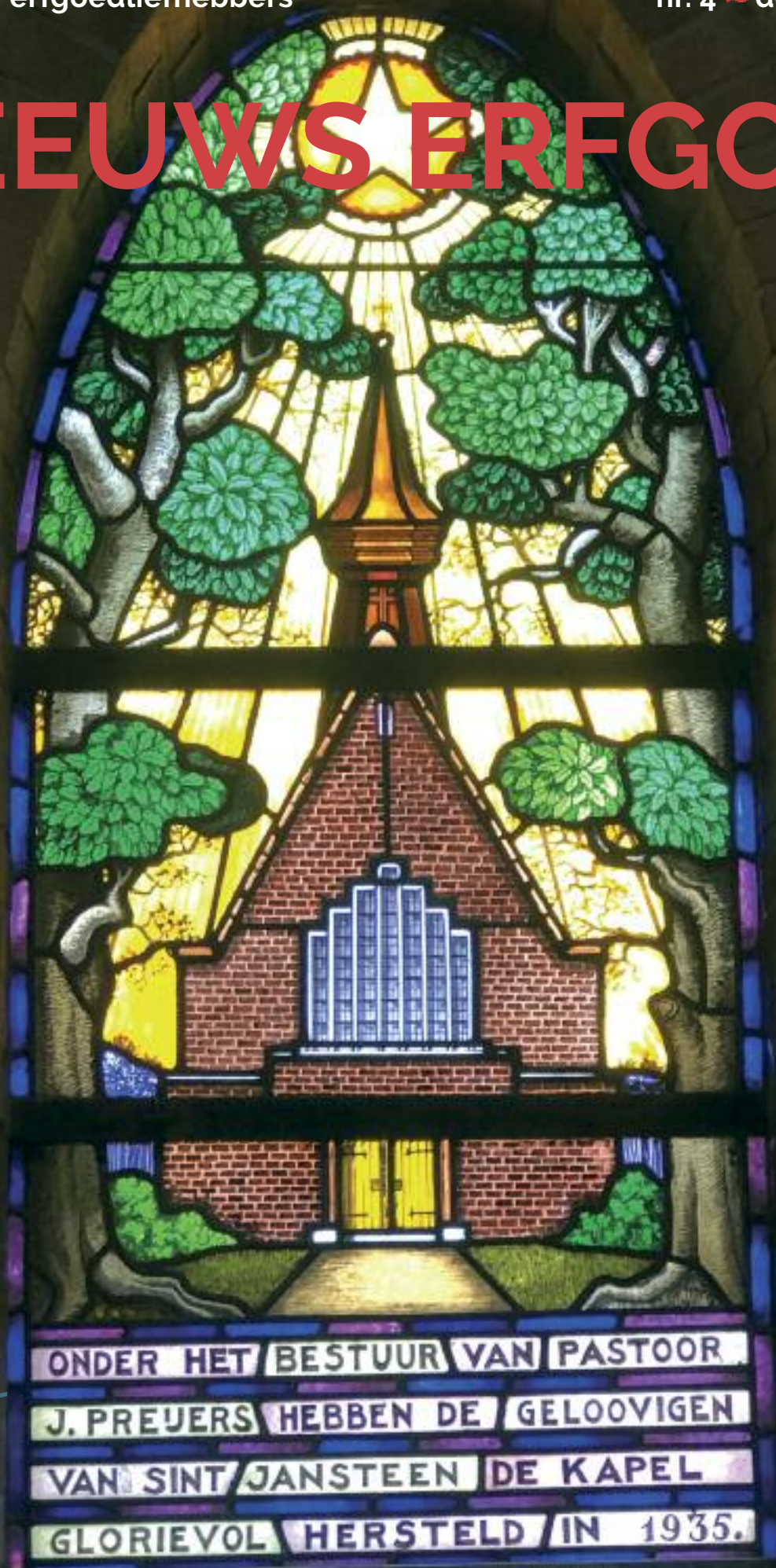

ZEEUWS ERFGOED

INHOUD

- 4 **Het religieuze landschap**
- 9 **Leuntje en Merien:
Zeeuwse regionale voornamen**
- 12 **Meer belangstelling voor
metselopleidingen
in schooljaar 2021/2022**
- 13 **Verdwenen erfgoed:
Een stukje Oostwatering**
- 16 **Trots op mijn monument
Markante toren in de tuin**
- 20 **Terugblik
Open Monumentendag
bij Erfgoed Zeeland**
- 21 **Grensverhalen | 7
Palen in en om Het Zwin**
- 25 **Verhaallijnen Geopark Schelde Delta**
- 27 **ERFGOEDallerlei**
- 31 **Het pareltje uit mijn museum
De woonkamer van Goemanszorg**
- 32 **MOuMENTAal**

COLOFON

Zeeuws Erfgoed - blad voor erfgoedliefhebbers is een uitgave van Erfgoed Zeeland en verschijnt vier keer per jaar (ISSN 1570-5005). Erfgoed Zeeland is het centrale aanspreekpunt voor het erfgoed in Zeeland. De activiteiten van Erfgoed Zeeland worden onder andere mogelijk gemaakt door de Provincie Zeeland.

Redactie Erfgoed Zeeland

Illustraties Erfgoed Zeeland, tenzij anders vermeld

Looierssingel 2

+31 (0)118 670 870

Postbus 49

info@erfgoedzeeland.nl

4330 AA Middelburg

www.erfgoedzeeland.nl

Volg ons

Steun ons Erfgoed Zeeland staat voor het beschermen, benutten *en* beleven van erfgoed. Samen met de vele andere erfgoedorganisaties in Zeeland richten wij ons op een goed functionerende erfgoedzorg. Dit met de steun van onze donateurs. Donateur worden kan al voor 17,50 euro per jaar. Je kunt ons ook eenmalig steunen met een gift op bankrekeningnummer NL75 RABO 0335 0886 00 ten name van Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland. Meer weten? Kijk op erfgoedzeeland.nl/steun-ons.

Reacties en ledenadministratie Reacties en wijzigingen graag digitaal via zeeuwerfgoed@erfgoedzeeland.nl of via de postbus.

Opmaak decreet | **Druk** Meulenberg Media, Middelburg

Auteursrecht Het auteursrecht van *Zeeuws Erfgoed* (gehele uitgave) berust bij Erfgoed Zeeland; van externe bijdragen bij de auteurs. Gehele of gedeeltelijke overname of publicatie van artikelen is uitsluitend toegestaan met bronvermelding na toestemming van Erfgoed Zeeland en de rechthebbende(n). Erfgoed Zeeland streeft er met de uiterste zorgvuldigheid naar om voorafgaand aan het moment van publicatie contact op te nemen met de rechthebbende(n). Mochten personen of instanties als rechthebbende(n) alsnog niet benaderd zijn, dan kunnen zij hiervoor contact opnemen met de redactie. Erfgoed Zeeland kan op geen enkele wijze aansprakelijk worden gesteld voor door derden aangeleverd beeldmateriaal waarop auteursrecht berust.

Aan dit nummer droegen bij John Akkermans, Elma Berman, Saskia Buitenkamp, Jeanine Dekker, Johan Francke, Ard Hesselink, David Koren, Gitta Luiten, Anita de Munnik, Veronique De Tier, Truus Trimpe Burger-Mekking, Tammy Verdonk en Janneke de Wit.

Foto omslag Glas in lood raam van de Kapel Onze Lieve Vrouw ter Eecken in Kapellebrug | foto David Koren.

Ruimte voor een nieuw begin

Het einde van het jaar is in zicht. Er worden dingen afgerond en het is tijd om vooruit te kijken. Binnen Erfgoed Zeeland hebben we de afgelopen maanden nagedacht over de koers die we de komende vier jaar willen gaan varen. Brainstorm-sessies, onderzoek doen en plannen schrijven zijn allemaal de revue gepasseerd. Met trots kan ik zeggen dat er een mooi toekomstplan ligt voor de komende vier jaar. Ik kijk er naar uit om dit plan in 2022 aan jullie te presenteren.

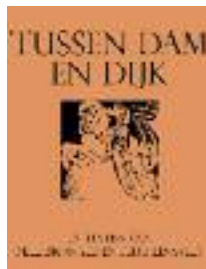
Maar eerst is het tijd om 2021 goed af te ronden. De zogenoemde donkere dagen voor Kerstmis zijn aangebroken. Voor zo'n lange en donkere avond hebben we in dit nummer een puzzel opgenomen!

Puzzelen!

Hoe gaat het in zijn werk? Zoek in het nummer de **vet- en schuingedrukte woorden in petrolblauw** en maak van deze woorden een zin. De woorden staan in willekeurige volgorde. Heb je de woorden gevonden en een zin geformuleerd? Mail deze dan **vóór 15 januari 2022** naar zeeuws erfgoed@erfgoedzeeland.nl én maak kans op leuke prijzen.

Wat kun je winnen?

De eerste prijs is het slabberjanspel in een zakje van boerenbont. Slabberjan is een typisch Zeeuws gezelschapsspel en was vooral in de tijd van Kerst, oud- en nieuwjaar populair. Het slabberjanspel draait om het ruilen van speelstukken. Wil je alvast meer lezen over dit spel? Lees dan de verhalen over slabberjan op de website van Zeeuwse Ankers.

De tweede prijs is het boek *Tussen Dam en Dijk, de levens van Nell Bronger en Frits Lensvelt* van Ard Hesseling. Meer informatie over het boek kun je vinden in het door Ard geschreven artikel op pagina 13.

Als derde, vierde, vijfde en zesde prijs geven we, in samenwerking met uitgeverij Matrijs vanwege haar veertig-jarig jubileum, twee keer het boek *De Kop van Schouwen onder het zand. Duizend jaar duinvorming en duingebouw op een Zeeuws eiland* en twee keer het boek *'Schone welbetimmerde hofsteden. Boerderijbouw in Zeeland van de tiende tot de twintigste eeuw'* weg!

Op pagina 28 vind je meer informatie over de boeken.

Op **20 januari 2022** maken we de winnaars bekend. Zij krijgen hierover persoonlijk bericht.

Ik wens je fijne Kerstdagen en veel lees- en puzzelplezier!

Gitta Luiten, directeur a.i.

Afbeelding

Acht van de 21 verschillende speelstukken of doppen van slabberjan, op een zakje van boerenbont | ZB, Beeldbank Zeeland, foto W. Helm.

Het religieuze landschap

Themajaar
Ode aan het Nederlandse Landschap

Afbeelding
Een processie in
Kwadendamme | bron:
Zeeuwse Ankers.

Zeeland staat bekend als een religieuze, zelfs godvruchtige provincie. Maar in hoeverre is het geloof van invloed geweest op het landschap van Zeeland en op welke manier? En gaat het hierbij alleen om kerktorens of is er meer? Een verhaal over landschappelijke sporen tussen hemel en aarde.

Het Zeeuwse landschap kent al vroege sporen van devotie en geloofsbeleving. De oudste sporen zijn letterlijk te water geraakt doordat het land verdronk en dat betreft een beeld van de inheemse Romeinse godin Nehalennia. Zij werd in de tweede en derde eeuw na Christus aanbeden en aangeroepen als beschermvrouw van personen en zaken die met handel en scheepvaart te maken hadden. Nadat zij in de jaren zeventig van de twintigste eeuw bij Colijnsplaat weer werd opgevest is er in 2005 in de haven van Colijnsplaat een heuse tempel gebouwd om de godin weer een thuis te geven. Recentelijk werd het dorpsbeeld verrijkt met **een** Romeins schip. Ook in Domburg is er op de Boulevard van Schagen een beeld verzezen. Maar structureel zijn deze sporen niet te noemen in het huidige Zeeuwse landschap.

Ontginning door abdijen

Dat verandert in de middeleeuwen als de delta wordt ontgint door verschillende abdijen. Op

Walcheren was (en is) de Abdij van Middelburg bepalend. De abdijtoren (Lange Jan) is met z'n 96 meter nog altijd vanaf het hele eiland te zien. In Zeeuws-Vlaanderen waren het de Vlaamse abdijen uit onder meer Gent die het land ontgonnen en de landbouw op gang brachten. Op verschillende plekken zijn er nog grenspalen te vinden die de grondbezitsverhoudingen aangeven, zoals de 'godshuizen Gent-palen'. Abdijen waren als het ware de 'multinationals' van de middeleeuwen: machtige (landbouw)bedrijven die land ontgonnen, werk en structuur boden aan honderden mensen en zich bovendien bezighielden met onderwijs en sociale werken. In het gebied zijn nog verschillende grenspalen te vinden van de abdijen. Een dergelijke afbakening van het land had echter meer juridische betekenis, dan dat het ten doel had om een sacraal landschap als geheel af te bakenen.

Torens, koepels, kloosters en abdijen zelf waren wel bij uitstek middelen waardoor de mens het goddelijke kon ervaren. Enerzijds door de visuele

Afbeelding boven
De haven van Colijnsplaat werd in 2005 verrijkt met een heuse Nehalennia-tempel | foto David Koren.

Afbeelding onder
Detail van een graf in de kerk van Dreischor | bron: Wikimedia commons.

Afbeelding rechts
Wegkruis nabij Zuiddorpe | foto David Koren.

en esthetische ervaring van de aanblik, en anderzijds doordat er in dergelijke gebouwen een bepaalde sacrale (heilige) ruimte werd begrensd, een zogeheten sanctuarium. Dit was veelal de plek waar relieken van heiligen (in een reliekschrijn) werden bewaard, en dit komt in de meeste kerken overeen met het priesterkoor. Indien het een hele belangrijke heilige betrof, kon een dergelijke plek uitgroeien tot een bedevaartsplaats, een belangrijke trekpleister voor pelgrims die bezinning, verlichting of boetedoening zochten. De oude christelijke (katholieke) kerken zijn in principe allemaal naar een heilige vernoemd.

“Pelgrimage werd een belangrijke economische sector”

De eerste bedevaarten ontstonden in de vierde eeuw na Christus toen pelgrims reizen ondernamen naar de plekken waar Jezus had geleefd en waar hij was gestorven, hoofdzakelijk Jeruzalem, Bethlehem en Nazareth. Het bezoek van een dergelijke plek gaf in de middeleeuwen een bepaald prestige. Nabestaanden van deze pelgrims maakten dit kenbaar op de grafsteen van de pelgrim in kwestie, zoals bijvoorbeeld is te zien in de Adriaanskerk van Dreischor waar een steen is te zien met een leeg graf, twee palmtakken en

een kruis van Jeruzalem. Pelgrimage werd in de middeleeuwen een belangrijke economische sector waar er voor kerken en steden veel geld te verdienen was met het ontvangen van pelgrims. Ook de routes ernaartoe werden heel belangrijk, met als ultiem voorbeeld de route(s) naar het Spaanse Santiago de Compostella. In Nederland zijn er in de loop van de tijd ruim 650 bedevaartsplaatsen ontstaan, waarvan er circa 30 in Zeeland lagen. De meeste Zeeuwse bedevaartsplaatsen waren aan Maria gewijd, zoals Aardenburg (Onze-Lieve-Vrouwe-van-Aardenburg) en Vrouwenpolder (Onze-Lieve-Vrouwe-van-de-polder).

Maar ook in de middeleeuwen werd Zeeland geteisterd door stormvloed. Complete bedevaartsoorden werden zo van de kaart geveegd, de relieken van een heilige - en daarmee een mogelijk wonder - ten spijt. De stad Reimerswaal is een bekend voorbeeld (met twee Maria-devoties), maar ook het Zuid-Bevelandse dorp Hinklenoord verdween tussen 1530 en 1552 volledig in de golven van de Oosterschelde. Dit was een bedevaartsoord omdat in de kerk een (vermeend) stukje van het Heilig Kruis (waaraan Christus gestorven was) bewaard werd. Ook het onderwaterlandschap van Zeeland bezit dus nog sporen van het geloof.

Er zijn natuurlijk ook gewone dorpen in het water verdwenen. In een enkel geval bleef alleen de kerktoeren nog overeind, zoals in het geval van

Afbeelding links

De Plompstoven van Koudekerke, vroeger een kerktoren, nu een landschapsrelict | foto David Koren.

Afbeelding rechts

De duinen bij Dishoek waar in 1566 de eerste Hagepreek in Nederland plaatsvond | foto David Koren.

Koudekerke op Schouwen-Duiveland, waar de zogenaamde Plompstoven als een bijzonder relict in het verder lege landschap te zien is. Op Noord-Beveland is er een monument opgericht in de vorm van een gestileerde kerktoren en op een bordesstrap naar het water toe zijn de namen van de meer dan 100 verdrinken dorpen vermeld.

Ook de laatste stormvloedramp van 1953 heeft z'n invloed gehad op het religieuze landschap. In Hoofdplaat is een tamelijk grote kapel opgericht als dankbaarheid voor het gespaard blijven van het dorp ten tijde van de watersnoodramp van 1953.

“Schuilboerderijen waar het geloof werd gepredikt”

Reformatie

In de zestiende eeuw was de reformatie aanstaande. Protestanten, 'kettters' in de ogen van de Kerk, werden vervolgd en konden alleen clandestien bijeenkomen. In Zeeland kwamen protestanten bijeen bij zogenaamde 'hagepreken', ofwel geheime kerkdiensten in de open lucht. De eerste in Nederland vond plaats in de duinen bij Dishoek, op 30 juni 1566. De volgende vond

twee dagen later bij Brigdamme plaats, met veel meer toehoorders vanwege de ligging nabij Middelburg. Daarna verspreidde dit fenomeen zich snel over de rest van Zeeland en Nederland.

Nadat de reformatie had doorgezet, ging het katholicisme ondergronds. Zo waren er enkele 'schuilboerderijen' waar het geloof werd gepredikt. Een voorbeeld hiervan is de zogenaamde 'Kerkhoeve' aan de Kaneelpolderdijk in Kwadendamme. Bedevaarten en processies werden verboden. Zo werd de Mariaverering in Aardenburg die daar al vanaf 1273 aan de gang was middels een kleine en grote ommegang in de Pinksterweek, vanaf 1604 voortgezet in Brugge. Bij de heroprichting van de parochie in 1804 werd de verering overigens weer in ere hersteld, hoewel dit op veel plekken vanwege de discontinuïteit niet meer lukte.

Een bijzonder landschappelijk fenomeen zijn ook de kerkenpaden die door mensen vooral op zondag werden gebruikt om naar de kerk te gaan. Dergelijke paden waren er vooral als er geen directe wegen waren tussen de woonplek en de kerk en men dwars door het landschap trok. Ook kwamen dergelijke paden in zwang als er geloofsgrenzen werden overgestoken. In de loop van de tijd hebben veel van deze dergelijke paden hun functie verloren of zijn ze verdwenen uit het landschap. Zeker in Zeeland is het landschap aan grote dynamiek onderhevig geweest (onder andere stormvloed, ruilverkavelingen).

Afbeelding links
De prediking van
Johannes de Doper,
schilderij door Pieter
Bruegel de Oude (1566).
Bruegel heeft hier
waarschijnlijk een
hagenpreek afgebeeld
| bron: Zeeuwse Ankers.

Bij Zuiddorpe liggen echter nog enkele kerken-
paden die allen uitkomen op het Dorpsplein.
Een ervan loopt langs een ruïneuze schuilkerk
aan de Monnikendreef.

In Baarsdorp is er in de negentiende eeuw een
cultusplek ontstaan bij de aldaar gelegen welput.
Het water gold hier als geneeskrachtig en het was
bijzonder dat de put ook bij hele droge zomers
altijd water bevatte. Bij de herverkaveling van het
gebied is het putje rond 1975 verdwenen. De met
Maria verbonden put trok katholieken uit heel
Zuid-Beveland die (gevoelsmatig) baat hadden
bij het water van de put. In 2007, werd op enkele
honderden meters afstand van de oude plek, bij
de Oostweg in 's-Heer Hendrikskinderen een
nieuwe put gegraven, maar wel op basis van
dezelfde bron. De put werd ingewijd met een
heuse processie.

Nieuwe landschappelijke sporen

Na het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie
in 1853 werd het weer toegelaten om katholieke
kerken te bouwen en katholieke geloofsuitingen te
materialiseren. Met name in Zeeuws-Vlaanderen,
maar ook in de Zak van Zuid-Beveland, werden
grote neogotische kerken gebouwd waarvan de
spitsen het omliggende landschap domineerden.
In Goes ontstond het bijzondere stadslandschap
waarbij de nieuwe tussen 1905-1908 gebouwde

Heilige Maria Magdalenakerk ging 'concurreren'
met de middeleeuwse Grote- of (gewone) Maria
Magdalenakerk: de nieuwe kerk werd slechts op
enkele meters afstand van de oude gebouwd.
Ook in de verschillende kleine dorpjes in de Zak
van Zuid-Beveland ontstonden de grootste kerken
met de hoogste torens, zoals de Sint-Willibrordus-
kerk in 's-Heerenhoek (1873-1874).

Aan het einde van de negentiende eeuw bloeide
er een bijzondere Mariadevotie op, gebaseerd op
het door de Rooms-Katholieke Kerk ingestelde
dogma van de Onbevleete Ontvangenis (1854), en
de verschijningen van Maria in het Franse Lourdes
(1858). In het vierde kwart van de negentiende
eeuw kwam er dan ook een grote pelgrimsstroom
naar Lourdes op gang die er mede voor zorgde
dat er op diverse plaatsen in Europa en de wereld
kopieën van Lourdesgrotten werden gebouwd,
soms letterlijke kopieën, maar soms ook vrije
interpretaties.

Ook in Zeeland zijn er in enkele plaatsen Lourdes-
grotten gebouwd, waaronder in Heinkensand
(1911) en in Zuiddorpe (1982). De eerste is meer
een getrouwe weergave en de tweede een vrije
interpretatie nadat de oorspronkelijke goed-
gelijkende grot uit 1876 verdwenen was. Het iets
later aangelegde processiepark met zeven
neogotische kapelletjes, eveneens ter ere van
Maria, dateert uit 1888. Lourdesgrotten werden
vaak bij kerken gebouwd, maar hebben ook een

Afbeelding

De Lourdesgrot bij de H. Blasiuskerk in Heinkenszand | foto David Koren.

belangrijke landschappelijke waarde door het gebruik van rotsen, beplanting en soms ook water. De Heilige Maagd wees immers met haar vinger naar de rots (in Lourdes) waardoor er een bron ontstond. Hierdoor kon Bernadette, het veertienjarige herdersmeisje die Maria voor het eerst waarnam, zich wassen en ervan drinken, zoals het de Heilige Maagd had behaagd. Ook op andere plaatsen werden processieparken ingericht waarin het leven van Maria centraal stond, zoals in het Mariapark van de kapel ter Eecken in Kapellebrug (1935). In Heikant ontstond er - een jaar eerder - een processiepark waarin het leven van de Heilige Theresia (Theresia van Lisieux) centraal staat.

Weg- of veldkruisen zijn andere opvallende landschapselementen, die vooral in de rooms-katholieke delen van Nederland voorkomen, in Zeeland dus vooral in Zeeuws-Vlaanderen. Kruisen kunnen om uiteenlopende redenen zijn opgericht: om gewassen te beschermen tegen natuurrampen, ter herinnerring aan een overledene. De nieuwste vertaling van dit fenomeen zijn overigens de gedenktekens die her en der in het landschap opduiken ter ere van overledenen door verkeersongelukken, maar deze hebben niet primair een religieuze insteek.

Betekenis en doorontwikkeling

Hoewel niet iedereen religie een warm **hart** toedraagt, schuilt de kracht van het religieuze landschap in het verbinden, in het bieden van een vertrouwde, herkenbare, en daarmee prettige leefomgeving. Bovendien dragen de genoemde sporen bij aan de gelaagdheid van het landschap, waardoor het extra betekenis krijgt en interessanter wordt voor zowel bewoners als bezoekers. Op veel plaatsen zou het religieuze

landschap versterkt kunnen worden, of misschien beter: de erosie ervan tegengegaan kunnen worden. Zo zou in verschillende gekrompen dorpen de plek van de kerk weer gevisualiseerd kunnen worden. Ook zouden er routes gemaakt kunnen worden tussen de circa dertig Zeeuwse bedevaartsplaatsen, bijvoorbeeld in de gemeente Hulst waar er al elf te vinden zijn. Daarnaast zouden de vele kerkenpaden weer hersteld kunnen worden, zodat de toegankelijkheid voor wandelaars wordt vergroot. Veel andere plekken in het landschap zijn vaak nog verborgen, zoals schuilboerderijen en het genoemde Mariaputje. Een enkele schuilkerk, zoals in Zuiddorpe, vormt nog een ruïne die bijna op instorten staat en zou weer hersteld kunnen worden. Maar ook in de Zeeuwse steden liggen er nog kansen, zoals in Middelburg waar de contouren van de oude Sint-Pieterskathedraal in het straatbeeld zichtbaar gemaakt zouden kunnen worden. De exacte ligging is door archeologische opgravingen immers bekend. Kortom: er zijn kansen te over om de religieuze sporen in het landschap te benutten en daarmee de beleving van het landschap te versterken.

David Koren

Bronnen

- S. Barends et al (1997). Over hagelkruisen, banpalen en pestbosjes. Uitgeverij Matrijs.
- J. Geerse (2008). Zeven X Zeven. Verhalen bij religieus erfgoed. SCEZ.
- W. Meulenkamp & P. de Nijs (1998). Buiten de kerk. Processieparken, Lourdesgrotten en Calvariebergen in Nederland en België. Uitgeverij Aspect.
- www.zeeuwseankers.nl/verhaal/verdrongen-devotie-van-hinkelenoord
- www.zeeuwseankers.nl/verhaal/sacramentsprocessie-kwadendamme
- www.meertens.knaw.nl/bedevaart/
- www.staatspareltjes.nl/index.php/zeeland-van-axel-tot-zijpe/37-gemeente-terneuzen/366-zuiddorpe-is-van-marie-cecile-en-joos
- <http://vrouweputje.nl/>

Leuntje en Merien: Zeeuwse regionale voornamen

Twee jaar geleden onderzochten Gerrit Bloothoofd en David Onland regionale namen in alle Nederlandse provincies. Zij maakten er in 2020 een reeks van voor Neerlandistiek.nl, een nieuwsbrief over taal. Hun gegevens dateren van 2017. In 2016 hield het ZBPanel van het toenmalige ZBPlanbureau al eens een peiling in Zeeland naar typisch Zeeuwse voornamen. 398 panelleden gaven hun voornamen door. Welke regionale namen vind je in Zeeland en welke vinden de Zeeuwen zelf typisch Zeeuws?

Afbeelding

Leuntje en Merien | bron: Eén, tweeë, drieë, tellen met Leuntje en Merien van Veronique De Tier en Elsa van Hermon.

Peiling naar typische namen

De peiling van 2016 van de Zeeuwse Bibliotheek vroeg naar typisch Zeeuwse namen, zonder omschrijving. Het ging dus om namen die typisch Zeeuws zijn in de beleving van het panellid. In totaal werden 366 verschillende jongensnamen en 469 meisjesnamen opgegeven, die soms alleen in schrijfwijze wat van elkaar verschillen. Veel van de namen zijn echter niet zo typisch als de invullers denken. Dat kun je afleiden als je de naam opzoekt op de voornamenbank van het Meertens Instituut. In Zeeland vind je bijvoorbeeld *Jan*, *Kees*, *Piet*, *Bram* en *Willem* in de top 10 van het panel. Deze namen komen echter ook vaak voor buiten Zeeland. Dat geldt ook voor *Marie* die boven aan de lijst van de vrouwenamen prijkt.

Leuntje en Merien

Er werden in die peiling ook wel typisch Zeeuwse namen opgegeven, zoals *Leuntje* en *Merien*, de bekende figuurtjes van tekenaar Willem Hament. In de als Zeeuws aangevoelde jongensnamen

komt *Merien* op de negende plaats. *Ko*, *Lieven* en *Krijn* voelen nog Zeeuwer aan met een vijfde, zevende en achtste plaats en *Blaas* behaalt een tiende plaats. Bij de vrouwenamen volgt *Leuntje* na *Marie*. Verder zijn ook *Maatje*, *Anna* en *Janna* populair. Niet elke regio kiest voor dezelfde namen. Walcherse vrouwenamen zijn bijvoorbeeld *Maatje*, *Koos* en *Zoetje*; in de Oosterschelderegio hoor je dan weer vaker *Jannie*, *Jo* en *Mina*. Bij de jongensnamen zijn *Merien*, *Klaas*, *Dingeman* en *Arjaan* favoriet in de Oosterschelde-regio. *Lieven*, *Blaas*, *Lein* en *Wannes* zijn heel bekend op Walcheren, terwijl men in Zeeuws-Vlaanderen een voorkeur heeft voor *Jo*, *Willem* en *Lieven*. Voor elk wat wils!

Jan en Johanna

Bloothoofd en Onland vinden in hun studie van regionale voornamen de traditionele vernoemingsnamen *Jan* en *Johanna* bovenaan, in tegenstelling tot de rest van Nederland, die in 2017 al lang kiest voor modernere namen. Regionale

Afbeelding

Regionale voornamen in Zeeland die tegenwoordig meer dan 30 naamdragers hebben - of meer dan 300 (vetgedrukt) - per gemeente (indeling 2007) waar ze in de negentiende eeuw het meest in de omgeving voorkwamen (naar Bloothoofd en Onland).

voornamen kunnen alleen bestaan door lokale vernoeming in de volgende generaties, zeggen ze. Als westelijke uitloper van de protestantse bijbelgordel zijn er in Zeeland dus relatief veel voorbeelden van te vinden. Zeeuws-Vlaanderen geeft wel **een** ander beeld, wellicht vanwege de katholieke en Vlaamse invloeden. Dat was ook al duidelijk uit de antwoorden van het panel. De Zeeuws-Vlaamse voornamen volgen in 2017 de landelijke trends, maar je vindt er ook meer Franse en Vlaamse voornamen.

Streekeigen namen

Het onderzoek van Bloothoofd en Onland vermeldt twintig streekeigen mannennamen (met 3.600 naamdragers) en 17 vrouwenamen (met 6.900 naamdragers). De verspreiding van die namen is niet beperkt tot één enkel eiland. Er is wel een duidelijke grens met het katholieke Noord-Brabant. Zeeuws-Vlaanderen neemt een middenpositie in. De onderzoekers onderscheiden op basis van de verspreidingspatronen drie gebieden in Zeeland: 1) Schouwen-Duiveland; 2) Walcheren,

¹⁾ Bloothoofd en Onland noemen een voornaam streekgebonden wanneer er nog minstens 30 naamdragers zijn waarvan de helft binnen een straal van 30 km is geboren. Als centrum kiezen ze de gemeente (indeling 2007) waar in de negentiende eeuw de meeste naamdragers geboren werden (afgeleid uit huwelijksakten na 1811).

Noord- en Zuid-Beveland en Tholen en 3) Zeeuws-Vlaanderen. De onderzoekers¹⁾ verzamelden alle voornamen die in de negentiende eeuw regionaal waren in Zeeland en in 2017 nog meer dan dertig naamdragers hadden (ongeacht de geboorteplaats). Ze vonden op basis van deze criteria vijftig mannennamen met 22.750 naamdragers en 52 vrouwenamen met 6.900 naamdragers. Dat zijn samen 29.650 naamdragers met een regionale voornaam. Dat is veel als je weet dat Zeeland slechts 380.000 inwoners heeft.

1) Schouwen-Duiveland

Voor Schouwen-Duiveland blijken *Hubrina*, *Jobina*, *Joppa* en *Krina* echte regionale voornamen te zijn. Een grotere verspreiding hebben *Stoffelina* en *T(h)ona*. *Dana*, *Marina* en *Tanna* mogen zelfs op landelijke bekendheid rekenen. *Hubrina* is de vrouwelijke tegenhanger van *Hubrecht*, *Marina* van *Marinus*, *Jobina* en *Joppa* zijn vormen van *Job*, en *Krina* is een verkorting van *Quirina*. *Thona* en *Tona* horen bij *Antonius*, *Tanna* is een variant van *Tanneke* en *Dana* van *Daniël*. *Dana* is overigens na 1970 een modenaam geworden waarvan de landelijke populariteit niets te maken heeft met de negentiende-eeuwse Zeeuwse oorsprong. Bij de mannen blijken *Hubrecht* en *Tonis* de Zeeuwse namen bij uitstek. De naam *Iman* kent men ook buiten Zeeland. Een ondertussen vrijwel verdwenen regionale naam is *Lambregt*. *Hubrecht* komt voor op alle Zeeuwse eilanden, soms is het al *Huibrecht* of *Huibregt* geworden (onder andere op Tholen). *Tonis* is de mannelijke tegenhanger van *Thona* en *Tona* van *Antonius*. Hier en daar hoor je op Walcheren ook *Antheunis*.

2) Walcheren, Noord- en Zuid-Beveland en Tholen

Een ander beeld krijg je in het middengedeelte van Zeeland. Middelburg heeft als regionale vrouwenamen vooral *Prina* en *Tannetje* bewaard. In Reimerswaal is dat *Forra* en in Veere hoor je vaak *Leijntje*, *Leintje*, *Lourina*, *Maatje* en *Sentina*. Een iets grotere verspreiding hebben *Laurina*, *Lientje* en *Machelina* die bekend zijn op Tholen. *Cathalina* op Noord-Beveland, *Elena* op Reimerswaal, *Izabella* op Tholen en *Jerina*, *Leuntje* en *Louwerina* in Veere zijn zelfs landelijk bekend. Vrijwel verdwenen is de spellingvariant *Crina* (in Middelburg) met een C en *Adriaana* (in Veere) met twee a's.

Vaak zijn er verschillende spellingvarianten bekend van een naam zoals *Leijntje*, *Leintje*, *Lientje* en *Leuntje*, met als mannelijke tegenhangers *Lein*, *Leijn* en *Leunis*. Ze hebben wel een verschillende etymologie, ze zijn afgeleid van *Gislenus* en

Apollonius. Daarnaast is er nog de groep *Lourina*, *Laurina* en *Louwerina* en de mannennamen *Lourus* en *Laurus*.

Tannetje - *Tanna* op Schouwen-Duiveland en *Tanneke* in Zeeuws-Vlaanderen - zijn ook typisch Zeeuws, net zoals *Forra* en de mannelijk tegenhanger *Foort* als verkorting van *Wilgefortis* op Zuid-Beveland. Een grotere regionale verspreiding hebben *Aarnoud* (Veere), *Danker* (Tholen), *Hubregt* (Reimerswaal) en *Lieven* (Middelburg). *Janus* (Goes), *Huibregt* (Tholen) en *Gillis* (Veere) zijn ook ruimer bekend in Nederland. Vrijwel verdwenen is *Geeraard* (Kapelle).

Lieven kwam in Vlaanderen al vanaf de middeleeuwen voor, met daarnaast nu nog *Levinus/Livinus* en vrouwelijk *Levina* in Zeeuws-Vlaanderen. Naast *Dingenis* is er *Dingenus*, en naast *Janis* vind je *Janus* (en *Jannis* in Zeeuws-Vlaanderen). *Joos* komt van *Joas*, en *Jozias* (Terneuzen) van *Josia*, maar toch lijkt verwantschap hier wel denkbaar. Ze zijn in ieder geval Zeeuws. Dat geldt ook voor *Danker* dat vroeger frequent voorkwam in Zeeland.

3) Zeeuws-Vlaanderen

In Zeeuws-Vlaanderen is er één vrouwennaam die **we** nog regionaal kunnen noemen en dat is *Ebrina*, dat nog aangetroffen werd in Terneuzen. Deze naam is een vorm van *Everwijn*. Veel vrouwen-namen hebben landelijke verspreiding gekregen, de ene al meer dan de andere: *Appolonia*, *Judoca*, *Leonia*, *Melania*, *Rosalia*, *Rozalia*, *Seraphina*, *Virginia* (allen uit Hulst), *Catholijntje*, *Elodie*, *Emelie*, *Felicitia*, *Janneke*, *Nathalia* (allen uit Sluis), *Celina*, *Elza*, *Francoise*, *Irma*, *Levina*, *Melanie*, *Natalia*, *Stephanie*, *Tanneke* (allen uit Terneuzen). Niet alle namen worden even gemakkelijk doorgegeven. Vrijwel verdwenen zijn onder andere *Franciesca* (Hulst), *Cathalijntje* en *Magdaleena* (Sluis), *Julma* en *Prudentia* (Terneuzen). De landelijk populaire namen met meer dan duizend naamdragers zijn, behalve *Rosalia*, modenamen waarvan de ontwikkeling los staat van het vroege voorkomen in Zeeuws-Vlaanderen. Vanaf eind jaren zestig hebben de film *Irma la Douce* (1963) en de zangeres *Melanie* hieraan zeker bijgedragen. Veel namen eindigen op *-ia* of *-a*. Net zoals bij de mannen verraden verschillende van de vrouwen-namen Franse invloed. Man/vrouw paren zoals *Prudent/Prudentia*, *Francois/Franciesca* zijn er weinig. *Julma* is een afleiding uit *Anselm*.

Bij de mannen zijn de regionale namen *Jannis* in Sluis en *Jozias* in Terneuzen. Grotere regionale verspreiding heeft *Levinus* uit Terneuzen. Ook bij de mannen veel Zeeuws-Vlaamse namen die

landelijke verspreiding hebben gekregen in de loop van de tijd: *Alouisius*, *Alphonsius*, *Camillus*, *Desiderius*, *Desiré*, *Josse*, *Rene*, *Theophilus* (allen uit Hulst), *Augustus*, *Francois*, *Josias*, *Livinus*, *Maurice* (allen uit Terneuzen), *Camiel*, *Camil*, *Theophile* (allen uit Sluis). Vrijwel verdwenen namen zijn *Franciescus*, *Gijsbregt* en *Honore* (in Hulst), *Cijrillus*, *Geleijn* en *Prudent* (in Terneuzen).

Regionaal resteren in Zeeuws-Vlaanderen onder de definitie van Bloothoofd en Onland alleen *Jannis* en *Jozias* (vergelijk *Janis* en *Joos* op Walcheren). Maar er is een serie namen die in de negentiende eeuw nog regionaal waren maar inmiddels landelijk verspreid zijn. Dat zijn Latijnse naamvormen (eindigend op *-us*), en Franse namen zoals *Desiré*, *Rene*, *Francois*, *Honore*, *Maurice*, en de groep *Camillus/Camiel/Camil*. *Geleijn* (van *Gislenus*) en *Josse* zijn Belgisch. Katholieke en Vlaamse invloed doet zich in Zeeuws-Vlaanderen duidelijk gelden.

Abraham en Sara

Abraham en *Sara* zijn voor Zeeland nog het vermelden waard omdat ze daar na de Hervorming bij protestanten populair zijn geworden als alternatief voor katholieke heiligen-namen. Nog steeds springt Zeeland er in hun procentuele verspreiding uit. Beide namen laten de teruggang in populariteit van traditionele namen zien, maar *Sara* maakte als modenaam vanaf 1980 een grote landelijke comeback, gesteund door *Saar* na 2010. *Abraham* kwam als *Bram* na 1970 terug, opmerkelijk genoeg vooral in het katholieke zuiden, de Achterhoek en Twente.

Ten slotte

De onderzoekers concluderen dat traditionele voornamen vooral door ouderen gedragen worden. Vernoeming naar grootouders komt nog maar heel beperkt voor in de eerste voornaam. Het is dus te verwachten dat regionale herkenning door de voornaam in de toekomst steeds minder mogelijk zal zijn. De traditionele voornamen laten zich in grote lijnen karakteriseren in gelatiniseerde vormen bij de katholieken en door de Nederlandse spelling bij de protestanten. De grote rivieren vormen als het ware de grens.

Veronique De Tier

We danken Gerrit Bloothoofd voor zijn toezegging om zijn artikel in een aangepaste vorm te mogen publiceren in Zeeuws Erfgoed.

Bronnen

- Bloothoofd, G. (2020), Regionale voornamen in kaart op <https://neerlandistiek.nl/2020/10/regionale-voornamen/>, 5 oktober 2020.
- Bloothoofd, G. (2020), Regionale voornamen: Zeeland op neerlandistiek.nl/2020/12/regionale-voornamen-zeeland/, 4 december 2020.
- Schaar, J. van der (1964) voornamen-boek.

Meer belangstelling voor metselopleiding in schooljaar 2021/2022

ROP RESTAURATIE
OPLEIDINGSPROJECTEN
Leren met je handen

Afbeelding

Op de werkplaats van Bouwmensen in Goes worden de leerlingen klaargestoomd door metselinstructeur Eugene de Leeuw.

Nadat er jaren slechts een of twee leerlingen met de metselopleiding startten, zijn er in dit nieuwe schooljaar vijf leerlingen van start gegaan met de metselopleiding in Zeeland.

Jarenlange voorlichting op scholen, waar met name aandacht werd besteed aan het vak metselen, het organiseren van open dagen en het geven van masterclasses metselen door de coördinatoren van het ROP en Bouwmensen, heeft ongetwijfeld bijgedragen aan de grotere aanwas van nieuwe metselaars in schooljaar 2021/2022. Doordat er een aantal jaren geleden op vmbo-scholen steeds minder aandacht werd gegeven aan het vak metselen, kwamen vmbo-leerlingen er steeds minder mee in aanraking. Dat én de onwetendheid over wat het vak inhoudt zorgde ervoor dat steeds minder leerlingen voor het vak metselen kozen.

Er is een groeiende behoefte aan metselaars. Daarom hebben de coördinatoren van het ROP Zeeland en Bouwmensen Zuid-West in Goes het vak de afgelopen jaren onder de aandacht willen brengen van vmbo-leerlingen. Het resultaat daarvan is dat er dit jaar vijf leerlingen de metselopleiding hebben gekozen. De leerlingen die dit schooljaar zijn gestart, hebben weinig ervaring in het metselvak en worden klaargestoomd op de werkplaats van Bouwmensen in Goes. Hier leert metselinstructeur Eugene de Leeuw de leerlingen de kneepjes van het vak. De ene leerling pakt het sneller op

dan de andere leerling, waardoor de ene leerling eerder met een stage start dan de andere. Zo is leerling metselaar Ward de Waal al gestart bij leerbedrijf Van de Linde uit Goes. Ward is bezig bij Boerderij Welgelegen in Kloetinge die wordt gerestaureerd. Leermeester Kees de Feijtel is op dit moment erg tevreden over de kennis van deze beginnende leerling.

Afbeelding rechts

Leerling Ward de Waal en leermeester Kees de Feijtel bij de restauratie van boerderij Welgelegen in Kloetinge.

Verdwenen erfgoed: een stukje Oostwatering

Zo'n zeven jaar deed Ard Hesselink onderzoek naar leven en werk van zijn grootouders, het kunstenaarsechtpaar Lensvelt-Bronger. Het leidde onder andere in 2017 tot de tentoonstelling Het Dijkhuis: een verdwenen stukje Veere in Museum Veere en eerder dit jaar tot het boek *Tussen Dam en Dijk, de levens van Nell Bronger en Frits Lensvelt*.

Naar Vrouwenpolder

Wie vandaag vanuit Veere naar Vrouwenpolder wil, rijdt over de Langedam het stadje uit en slaat rechtsaf de Polredijk op. Een paar honderd meter door een bosachtige omgeving brengt je rechts aan de rand van het Veerse Meer en links bij de Veerse Kreek met zijn prachtige en uitgestrekte wandelgebied. Je passeert er de 'Jachthaven en werf Oostwatering' met een havenhoofd dat op het uiteinde plotseling opvallend breder en hoger wordt. Voorbij de jachthaven opent zich links het boerenland; we zitten weer op de oude Polredijk die ooit een machtige zeedijk was. Het eerste stuk waar we langskwamen was een nieuwe inlaagdijk, na de oorlog aangelegd om het dijkgat te dichten dat in oktober 1944 door de R.A.F.-bommen was geslagen.

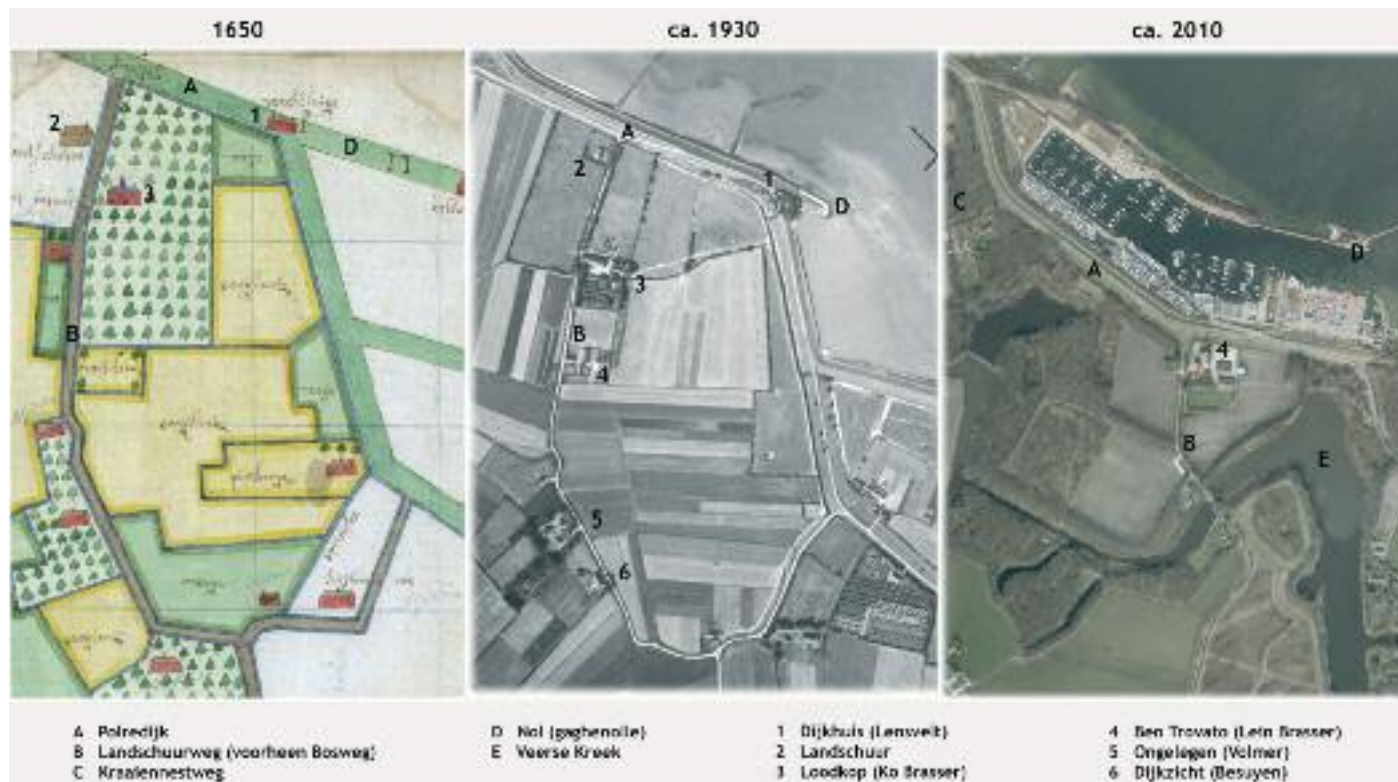
Hoe anders zag dit gebied er voor de Tweede Wereldoorlog uit!

Stel u voor: een langzaam naar zee aflopende dijk met basalt golfbrekers en perkoenpalen. Op de zandplaten in het Veerse Gat spelen de robben en rusten de vogels. Dichterbij de dijk in de vaargeul zeilen de Veerse en Arnhemse vissers in hun hoogaarzen. Aan de binnenkant van de hoge dijk, boerenland zover als het oog reikt: oude tot stokoude boerderijen, weiland, akkerland, kronkelende weggetjes omzoomd met houtwallen: Landschuurweg, Kraaiennestweg, Bosweg... Ter hoogte van de huidige jachthaven knikte de dijkweg naar het zuiden en juist in die bocht stond bovenop de dijk een markant wit huis

Afbeelding

Afbeelding: Luchtfoto
Dijkhuis en Oostwatering
vanaf N.O. zijde |
Aviodrome
Lelystad/KLM Aero-
carto, 1933, gemaakt
in opdracht van Frits
Lensvelt.

Afbeelding

- Drieluik bestaande uit:
 1. Tiendkaart Ser Francken block ende Pier Denen hoeck, afkomstig uit 'Caert-boeck van particuliere tienden' (kaart 24), midden zeventiende eeuw | Zeeuws Archief 82.1.8.19.
 2. Detail luchtfoto, ca. 1930 | fotograaf onbekend, particuliere collectie.
 3. Detail foto topografische ondergrond | Kadaster, 2017.

met een eeuwenoude geschiedenis. Achter het huis stak de dijk nog een stukje rechtdoor de zee in: een overblijfsel van een ooit doorgebroken oudere versie van de dijk, een zogenaamde 'nol'.

Niks geen kreek, bebost wandelgebied of jachthaven. Dit poldertje maakte deel uit van de Oostwatering, een van de vier afwaterings-districten op het eiland van de Polder Walcheren (het huidige waterschap 'Scheldestromen' is haar rechtsopvolger). De jachthaven houdt de herinnering aan de naam levend. En zo is er meer: de Landschuurweg (ooit heette hij de Bosweg) is vernoemd naar de Landschuur die er op de hoek met de Polredijk stond. Het was de voorraadschuur voor bouwmaterialen van de Polder: daar lagen de gereedschappen en andere benodigheden voor het onderhoud van de zeedijk.

Eeuwenoud

Dit cultuurlandschap was al eeuwen oud. Je ziet dezelfde kavels en weggetjes al aangegeven op kaarten uit de zeventiende eeuw. Zelfs de boerderijen staan daar voor een deel al op. Een van de oudste was 'de Loodkop' aan de Landschuurweg. Hij stond net ten westen van waar nu de loods van de jachtwerf staat. Voor de oorlog boerden er de Brassers. Betsy Wisse-Brasser, geboren in 1937: "Lein, m'n grootvader, kwam oorspronkelijk uit Koudekerke en was de zoon van de molenaar daar. Zijn moeder kwam ook uit een rijke boerenfamilie en haar zoon moest natuurlijk ook een hof hebben. Nadat ze heel Walcheren hadden afgestruind, kochten ze uiteindelijk 'de Loodkop'. Dat was een groot hof. Later hebben ze

'Ben Trovato' gebouwd en het land verdeeld zodat er twee families konden boeren. Zo kwam mijn vaders broer Lein aan zijn eigen hof."

In tegenstelling tot de 'Loodkop' heeft 'Ben Trovato' de oorlog overleefd. Als je vanaf de Polredijk de Landschuurweg inrijdt, is het de eerste boerderij aan je linkerhand. Tot een paar jaar geleden woonde Jan Brasser er nog, de zoon van genoemde Lein. Hij runde er een boeren-camping.

Hoe oud 'de Loodkop' precies was, is onbekend. Betsy Wisse-Brasser zei er in 2016 dit over: "Ja, 'Loodkop' was steenoud, had tralies voor de ramen (mijn ouders zeiden tegen de zeerovers en dat was logisch want ze konden hier natuurlijk aanlanden en dan waren ze zo bij ons, hè), natuurlijk was dat iets uit heel oude tijden. Zulke dikke muren had dat huis en er stond het jaartal van 1200 op. Zo oud was het. Mijn vader wees wel eens op de verschillende soorten steentjes: sommige waren groen geglaazuurd en vader zei dan: die zijn weer uit een andere tijd."

Boerderijen

Er stonden meer hofsteden in de omgeving, veelal kleinere van landarbeiders met een lapje grond voor eigen gebruik. De Landschuurweg verder afrijdend passeerde je 'Ongelegen', de hofstede van de familie Volmer. Jan Volmer was de melkrijder van de omgeving die de melkbussen ophaalde om ze naar de fabriek in Middelburg te brengen. Het bood hem de gelegenheid om ook als vrachtrijder op te treden, pakjes ophalend en brengend van en naar Middelburg.

Afbeelding links

Dijkhuis, gezien vanaf onderaan de dijk bij laag water, circa 1930 | fotograaf onbekend, particuliere collectie.

Afbeelding rechts

Boerderij 'Landzicht' met gezin van Hendrik Joosse, circa 1918 | fotograaf onbekend, particuliere collectie.

Verderop vond je 'Dijkzicht' van de familie Besuyen en de hoven van Cevaal en Melis. Meer richting Veere onder andere de boerderijen van de broers Huybregtse, twee Gideonses en Jas Volkers in de Kattenpolder. Aan de Kraaiennestweg bevonden zich de boerderijen 'Klein Essenhof' van de Coppoolses en 'Landzicht' van Andries Joosse. Zijn broer Joos Joosse boerde op de 'Anna Geertruida', daar waar de Kraaiennestweg weer uitkomt op de Polredijk.

Veel van deze boerderijen hebben de inundatie niet overleefd; 'Klein Essenhof' wel. Wim Coppoolse (1935) vertelde me in 2015: "We zijn toen in februari '46 teruggesloopt naar de boerderij. Ja, van armoe werd de zaak weer een beetje opgeschoond. Bij ons lag er pakweg een halve meter tot een meter zand. Want door de dijk dichting werd er natuurlijk zand opgespoten en dat werd door de stroom voor een deel meegenomen. Dat sloeg neer en aan onze kant waren ze begonnen met de dijk dichting dus vandaar dat er rondom de gebouwen een enorme berg troep en ellende lag."

Hun burens, de Joosses van 'Landzicht', hadden minder geluk. Hun boerderij bevond zich daar waar nu een drassig overgangsgebied is tussen kreek en aangeplante bebossing. Als je weet waar je moet zoeken, vind je in het kreupelhout nog bakstenen en andere restanten van de hofstede.

Dijkhuis en nol

Zoals gezegd, bovenop de dijk stond een markant langwerpige witte huis. De plek is nog precies aan te wijzen; direct westelijk van het verhoogde uiteinde van het havenhoofd van de jachthaven. Dat uiteinde is namelijk het laatste overblijfsel van de oude zeedijk, de eerder genoemde 'nol'.

Nol en huis delen een goed te documenteren geschiedenis. Ze zijn door de eeuwen heen te vinden op de landkaarten. De nol staat al aangegeven op de alleroudste kaarten van

Walcheren. Vanaf de middeleeuwen diende hij namelijk als galgenveld van Veere. Goed zichtbaar voor de binnenvarende zeeschepen bengelden de lijken er in de wind... Tot diep in de negentiende eeuw werd hij dan ook de 'galghenolle' genoemd. In de zeventiende eeuw stond er ook nog een tolhuis op de nol.

Op de plaats van het huis bevond zich tijdens de tachtigjarige oorlog een fortje (redoute) met wachthuis van de Landwacht, de militie van de Polder Walcheren. Die was al in 1540 opgericht door de Staten van Zeeland en nam onder andere de dijkbewaking voor haar rekening.

Het fortje verdween, het wachthuis bleef staan. In de hele negentiende eeuw diende het als dienstwoning van de dijkopzichters van de Polder. De dijkopzichters waren gewichtige ambtenaren; ze stonden tussen de 'Hoge Heren' van het bestuur van de Polder en de uitvoerende arbeiders in en dat vergde tact, kennis van zaken en lokaalpolitieke behendigheid.

In de loop der jaren kende het vele namen: 'Leverhuys' of 'Smeerenburg' zijn de oudste en herinneren aan de traankokerij, het 'traenhuysken', voor de walvisvaarders dat er ooit in de buurt stond. Latere namen waren onder andere 'Comisenhuis' (naar de ambtelijke titel van de dijkopzichters), 'het Witte Huis', 'Landshuis', en vooral 'het Dijkhuis'.

In 1912 werd 'het Dijkhuis' verkocht door de Polder Walcheren. De dijkopzichters werden voortaan aan de kaai in Veere gehuisvest. Ene van Eenennaam uit Arnemuiden kocht het voor 460 gulden. Een paar jaar later verkocht hij het weer met een prettige winst; een Amsterdams kunstenaars-echtpaar werd de nieuwe eigenaar. Zij bewoonden het huis op die eenzame zeedijk in de jaren twintig, dertig en veertig maar dat is een ander verhaal...

Ard Hesseling

Het boek 'Tussen Dam en Dijk, de levens van Nell Bronger en Frits Lensvelt' is te bestellen via e-mailadres: tussendamendijk@docmans.nl

Trots op mijn monument

Markante toren in de tuin

Aan het begin van de jaren vijftig begon in heel Nederland de bouw van een gigantisch netwerk van luchtwachttorens. Nu zijn er nog maar negentien over, waarvan drie in Zeeuws-Vlaanderen. Een daarvan staat in het grensdorp Nieuw-Namen. Theo van Duyse is hier de trotse eigenaar van.

De torens waren speciaal ontworpen om tijdens de Koude Oorlog vliegtuigen die onder de radar vlogen waar te nemen. Ze vormden allemaal een driehoek, waarbij elke toren op zestien kilometer afstand van de andere stond. Dit omdat de gehoorafstand tot acht kilometer reikt en er zodoende geen enkel vliegtuig gemist kon worden. Verspreid over het land werden 138 luchtwachttorens opgebouwd. Daarnaast zijn er nog 137 andere hoge bouwwerken, zoals kerktorens, molens en fabrieksgebouwen tot luchtwachttorens omgedoopt.

De eigenaar

Theo en zijn vrouw zijn geboren en getogen in Nieuw-Namen. Ze woonden een paar straten van de luchtwachtoren vandaan. Theo werkte in de groenvoorziening/houthandel, waarbij hij hout opkocht en bomen terug plantte. "De toren kwam min of meer bij toeval op mijn pad. In 1992 bood de toenmalige directeur van de Stichting Behoud Natuur en Leefmilieu mij de toren aan voor een bedrag van vijftig gulden." Theo is geïnteresseerd in *erfgoed* en kon de kans om deze bijzondere toren in bezit te krijgen natuurlijk niet laten liggen. De bunker/schuilkelder die naast de toren ligt, was toen nog van de gemeente Terneuzen. Begin jaren tachtig werd de BB opgeheven en gingen de bezittingen van de BB in Zeeuws Vlaanderen over naar de Gemeente Terneuzen. In 1998 kon hij die overnemen voor het symbolische bedrag van één gulden. De ondergrond van de bunker kon hij ook

voor één gulden overnemen van het Waterschap Hulster Ambacht. De overige grond rond de toren en de bunker kon hij in 1999 aankopen van Staatsbosbeheer. Zo werd hij de trotse eigenaar van een luchtwachtoren, een bunker en het stuk grond eromheen. Tien jaar later, in 2013, kreeg hij een bouwvergunning om daar zijn huis te kunnen bouwen waarin hij nu al jaren met veel plezier woont.

"Industrieel erfgoed uit de Koude Oorlog"

De toren is gebouwd in zogenaamde raatbouw, omdat men ervan uitging dat de toren slechts tijdelijk dienst zou doen. De raten werden gemaakt door de firma Schokbeton uit Kampen, in de vorm van prefab elementen die als een bouw pakket in elkaar gezet konden worden. Met bouten en moeren werd de toren in elkaar gezet en kon zo ook weer makkelijk uit elkaar gehaald worden. Hierdoor konden de raten ook hergebruikt worden voor iets anders, zoals voor de bouw van schuren.

Behoud en renovatie

Omdat de toren geen monumentenstatus heeft en omdat de toren particulier eigendom is, krijgt Theo geen subsidie voor onderhoud of renovatie en mag hij met de toren doen wat hij wil. Samen

Afbeelding
De betonnen raten en
hardhouten trappen
van de luchtwattoren in
Nieuw-Namen | portret-
en detailfoto Mieke
Wijnen Fotografie.

met zijn broer en een timmerman heeft hij de trappen in de toren vernieuwd. Door zijn baan in de groenvoorziening/houthandel kon hij aan hardhout komen, afkomstig uit de waterbouw. "Daar blijft de toren gewoon op hangen, want dat hout gaat een heel leven mee." In samenwerking met de Praktijkschool in Hulst zijn alle trappen in elkaar gezet. "De studenten mochten alleen niet meehelpen met het inhangen van de trappen, want dit vond de directie van de school te gevaarlijk. Dat hebben we dus zelf gedaan. Binnen een dag hingen alle trappen erin, hoewel het ontzettend stormde. De leuning hingen de volgende dag ook." Boven in de toren heeft hij gaas gemonteerd voor de veiligheid.

Een probleem waar alle luchtwachttoeren mee te maken hebben, is betonrot. Daar loopt ook Theo tegenaan. Onder invloed van vocht en zout oxideert de bewapening en barst het beton.

"Dat wordt alleen maar erger als je er niets aan doet. Het kan wel verholpen worden, maar dat is niet te betalen." Het is een probleem dat zonder subsidie niet kan worden opgelost.

Extra betekenis

Theo is erg blij met zijn bezit en vertelt er graag over. "Vooral omdat veel mensen er eigenlijk helemaal niks over weten. Zelfs mensen op leeftijd die uit dit dorp komen, weten er niet zoveel van. Sommigen hadden geen idee dat er ook nog een schuilkelder naast de toren ligt. Het grootste deel is ook niet te zien, want dat zit onder de grond." Theo vindt het verbazingwekkend dat bezoekers vaak van ver komen. "Tijdens de laatste Open Monumentendag zijn er wel tachtig mensen geweest. Zij kwamen overal vandaan: Hengelo, Amersfoort, Sittard, België, Haps en zelfs uit de Randstad." Regelmatig komen er klassen van de basisschool uit het dorp om de toren te bezichtigen. Ook het verhaal dat aan de kinderen verteld wordt dat er boven in de toren een heks woont (Sliertemier). Ook rond Halloween wordt er soms gebruik van gemaakt. Er komt dan veel rook uit de toren en er wordt een kleine lichtshow gegeven.

"Er zijn nog maar weinig luchtwachttorens over"

Eigenaar zijn van een luchtwachttoeren is vrij bijzonder. In Zeeland zijn 21 luchtwachttorens gebouwd, waarvan er nu nog maar drie staan. Alle drie in Zeeuws-Vlaanderen: Eede, Koewacht en Nieuw-Namen. "De Dienst der Domeinen heeft me toendertijd de toren in Eede ook aangeboden.

Ik kon deze gratis krijgen, maar ik heb het niet gedaan omdat de afstand Nieuw Namen - Eede te groot is." De meeste torens zijn afgebroken vanwege betonrot en gevaar voor de omgeving. De luchtwachttoeren in Kloosterzande is afgebroken. Of betonrot werkelijk de reden is dat de meeste luchtwachttorens zijn afgebroken, betwijfelt Theo. Hij had namelijk tijdens Open Monumentendag van een bezoeker die toen in Kloosterzande werkzaam was, vernomen dat er een andere oorzaak was. Zij vertelde hem dat de toren gezien werd als potentieel gevaar voor mensen met suïcidale gedachten. "De toren stond dicht bij de weg," vertelde zij, "dus ze waren gemakkelijk te bereiken." Ondanks dat de onderste meters van de torens waren betegeld, er prikkel-

Afbeelding links
Luchtwachters in 1954
| bron S. van Lochem.

Afbeelding rechts
Netwerk Korps
Luchtwachtdienst 1955
| samenstelling S. van
Lochem.

draad omheen zat en de deur was afgesloten, moest de toren toch worden afgebroken om ongewenste beklimmingen te voorkomen.

Favoriete plaats

Theo's favoriete plaats in de toren is aan de top op vijftien meter hoogte met uitzicht op de Westerschelde. "Toen er een schip was vastgelopen bij Bath, kon ik het vlottrekken met mijn verrekijker vanaf de toren heel goed volgen." Ook is de dijk (Koningsdijk) te zien die de grens aangeeft met België. De dijk ligt midden in een polder en dat is heel bijzonder. Tijdens de splitsing van de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden is de dijk aangelegd, omdat de Zuidelijke Nederlanden vreesden dat hun polder onder zou lopen. Ook zie je de polders van Saeftinge, Louisa en Prosper, die eigendom zijn van de Prinsen van Arenberg. Een van deze polders (Belgisch gedeelte van de Prosperpolder) hebben de prinsen moeten afstaan na de Eerste Wereldoorlog als oorlogsschuld aan België, maar de andere twee zijn nog steeds in hun bezit. Verder reikt het zicht tot verschillende kerktorens in Prosperdorp, Doel, Kieldrecht, Nieuw-Namen, Verrebroek en Meerdonk.

De toekomst van de toren

Zelf zou Theo nu geen grote veranderingen meer aan willen brengen aan de toren. Wel is het een van zijn **wensen** om een luchtwachtinstrument toe te voegen aan de toren. Vroeger stond deze boven

op de toren, om de richting en afstand van vliegtuigen te kunnen bepalen. Jammer genoeg is er nergens nog een origineel te vinden. In Eede is wel een poging gedaan om hem na te maken. Voor de schuikelder heeft hij ook geen plannen. Theo hoeft ook geen geld te verdienen aan de toren. Het wordt hem wel eens gevraagd, maar toegangsgeld vindt hij niks. "Als iemand echt iets wil geven, ben ik met een fles wijn ook tevreden, hoor."

Wil je meer te weten komen over deze bijzondere toren? Lees dan ook het verhaal 'Luchtwachtoren Nieuw-Namen' op www.zeeuwseankers.nl.

Meldpunt Erfgoed Zeeland

Via het Meldpunt kun je een melding doen over gebouwd, landschappelijk en archeologisch erfgoed in Zeeland. Het kan gaan over een archeologische vondst of over bedreigd, ondergewaardeerd of onbekend gebouwd of landschappelijk erfgoed. Alle meldingen worden besproken in Netwerk Erfgoedorganisaties. Een archeologische vondst blijft je eigendom, maar moet soms beschikbaar blijven voor nadere bestudering. Dit zal dan gedaan worden door een van de archeologen van Erfgoed Zeeland.

Meer informatie? Kijk op erfgoedzeeland.nl/meldpunt.

Terugblik

Open Monumentendag bij Erfgoed Zeeland

Op Open Monumentendag, een jaarlijks terugkerend evenement in het tweede weekend van september, was ons gebouw 'Het Schuitvlot' open **voor** publiek. We namen bezoekers mee door het Zeeuws Archeologisch Depot en de ondergrondse bunker. De rondleidingen waren (over)vol geboekt. Bij de verschillende stands hebben collega's verteld over hun werk bij Erfgoed Zeeland, en de durf allen hebben hun klimskills geoefend op de klimwand. We willen alle bezoekers bedanken voor hun enthousiasme en aanwezigheid, wie weet tot volgend jaar!

Klimmen aan de oefenwand van de Monumentenwacht.

Collega Wim Jakobsen geeft uitleg tijdens de rondleiding in de bunker.

Bezoekers bij de opstelling van de voormalige telefooncentrale.

Links: Bezoekers houden een bot vast van een jonge mammoet.

Foto's en verhalen gezocht over bunker 'in bedrijf'

We zijn op zoek naar foto's en verhalen die een indruk geven van onder meer de inrichting van de bunker gelegen onder ons gebouw, toen deze nog in 'in bedrijf' was in de jaren zestig tot en met tachtig van de vorige eeuw. Daarmee kunnen we dit ondergrondse erfgoed van de Koude Oorlog verder zichtbaar maken. Weet jij meer? Stuur ons dan een e-mail via communicatie@erfgoedzeeland.nl

Meer info:
www.erfgoedzeeland.nl/fotosenverhalengezocht

Palen in en rond Het Zwin

*Afbeelding
Het centrum van
Retranchement, met
muziekpaviljoen en
oude schoolgebouw |
foto's David Koren.*

Bij Retranchement staan maar liefst drie grenspalen in een kaarsrechte lijn. De palen dienen de Belgisch-Nederlandse grens te markeren. Maar waar loopt de grens dan precies en waarom zijn er daar drie palen nodig, terwijl elders één paal volstaat? Deze zogenaamde 'drieling van Retranchement' is een unicum in Nederland en vertelt het verhaal van de lastige grensmarkering in een rivierdelta als Het Zwin.

Retranchement is een klein dorpje in West Zeeuws-Vlaanderen, vlakbij de Belgische grens. Voor de meeste Nederlanders klinkt het alsof dit dorpje ergens in Frankrijk ligt en niet in Zeeland. Zeeuwen spreken zelf van 'Truzement', hoewel de nederzetting aanvankelijk Cadsandria werd genoemd. Zie daar de verwarring die aan alle kanten kan ontstaan. En toch is het allemaal verklaarbaar. Retranchement is het Franse woord voor verschansing in de vorm van een aarden wal zonder vaste vorm. Dat is nog steeds het voornaamste kenmerk van het dorp. Het werd namelijk in 1604 als kleine vesting door prins Maurits gesticht, bedoeld om de Staatse oever van Het Zwin te beschermen tegen de Spaanse machthebbers (zie *Grensverhalen 4*).

Het geheel bestond uiteindelijk uit twee - op een kilometer afstand van elkaar gelegen - forten, fort Oranje en fort Nassau en het omwalde gebied er tussenin. Beide forten werden aangelegd in 1621

en de omwalling, met drie bastions, kwam gereed tussen 1630 en 1640. Aanvankelijk woonden er niet meer dan enkele soldaten met hun gezinnen, voor wie in 1630 ook een protestants zaalkerkje werd gebouwd dat er nog altijd is. Na het sluiten van de omwalling verzezen de eerste burgerwoningen, alsmede de houten standerdmolen die oorspronkelijk uit 1643 dateert.

Een stormvloed in 1682 maakte dat een deel van fort Oranje wegzink in Het Zwin. Daarop werd een dam aangelegd om de forten tegen de zee te beschermen. Uit deze Boerendam ontstond de huidige Molenstraat en ontwikkelde het dorp zich verder. In de loop van de tijd groeide het uit tot de huidige nederzetting van circa 300 inwoners die tot 1970 een zelfstandige gemeente was en in dat jaar opging in de nieuwe fusiegemeente Sluis-Aardenburg, een gemeente die op haar beurt in 2003 weer opging in de huidige gemeente Sluis. Deze gemeente beslaat thans het gehele westelijke deel van Zeeuws-Vlaanderen.

Afbeelding

Twee van de drie grenspalen van de Drieling. Zoals goed is te zien, is Het Zwin ter hoogte van Retranchement volledig ingepolderd.

Verklikkerpaal op de wal

Het dorp ligt nog altijd binnen de oude wallen en veel lijkt er sinds de stichting niet veranderd. Alleen de twee landpoorten zijn in de loop van de tijd verdwenen. Het centrale plein heet de Markt, met als blikvangers de kiosk uit de wederopbouw-tijd en het oude, uit 1884 daterende, schoolgebouwtje in neorenaissancestijl. De wallen van het dorp contrasteren sterk met die van Hulst, die strakke contouren hebben en waar er geen grassprietje scheef lijkt te groeien. De meer landschappelijke aanleg en setting van de wallen van Retranchement maakt dat ze ook enigszins meer 'verborgen' zijn. Om de wallen volledig te belopen heeft de bezoeker 4,5 kilometer af te leggen langs beboste stukken, fraaie uitzichten over de gracht, het dorp en uiteraard ook met

zicht op Het Zwin dat echter ter hoogte van Retranchement grotendeels is ingepolderd.

Op de wal staat aan de zuidwestelijke zijde een grenspaal (nummer 364), waardoor het lijkt alsof een deel van het dorp zich op Belgisch grondgebied bevindt. Dit blijkt er echter een te zijn van drie op een rij, de zogenaamde 'Drieling van Retranchement'. In *Grensverhalen 1* werd al geschreven over het tot stand komen van het Nederlands-Belgische grensverdrag in 1842 en de uiteindelijke plaatsing van grenspalen in 1843. In 1869 hebben Nederland en België echter een aanvullende overeenkomst gesloten omtrent de grensafscheiding van Het Zwin. Door de steeds toenemende verzanding was het midden van de waterweg, de oorspronkelijke grens, niet goed meer zichtbaar. Hierdoor werden er dat jaar een aantal grenspalen verplaatst en werden vier nieuwe grenspalen toegevoegd met de nummers 366, 367, 368 en 369.

Feitelijk staan er nog meer dan 369 palen, want zoals reeds vermeld staan er in Retranchement maar liefst drie op één plek. Hier liep de grens namelijk dwars door Het Zwin en daar kon men aanvankelijk geen paal plaatsen. Daarom werden aan weerszijden van de oever twee palen ter indicatie geplaatst, de zogenaamde 'verklikkerpalen'. Dit zijn paal 364A aan de Belgische zijde en 364B aan de Nederlandse zijde. Beide palen werden op een exacte afstand van 135,5 el (een oude lengtemaat) van de daadwerkelijke grens geplaatst. Maar naar aanleiding van het aanvullende verdrag van 1869 kon men beginnen

Afbeelding

De wallen van Retranchement, deels 'strak', maar grotendeels nog tamelijk natuurlijk.

Afbeelding
Grenspaal 365 aan de
zuidzijde van Het Zwin.

met de inpoldering van Het Zwin, welke in 1873 gereedkwam. Zo kon men - naast de twee verklikkerpalen - nog een derde paal plaatsen nabij de eigenlijke grens. Deze paal kreeg het nummer 364, maar zonder enige toevoeging. Alle drie de palen van deze drieling kregen als jaartal 1869 mee, verwijzend naar het dan gesloten verdrag.

Verdwenen grenspaal

In 2011 brak in Retranchement paniek uit: de derde paal (364A) was plotseling verdwenen. De dader werd gelukkig snel gevonden. Het bleek een boze boer uit het dorp te zijn, die deze paal had uitgegraven uit onvrede dat hij er niet meer goed door kon met zijn landbouwmachines. Met veel ceremonieel werd de paal een jaar later teruggeplaatst. De boer had het liefste dat de (indicatie)paal, die niet eens de echte grens markeert, een paar meter zou worden verschoven. Maar beide provincies, die verantwoordelijk zijn voor het schouwen en handhaven van de grens, waren onverbiddelijk. De Rijksgrens is namelijk letterlijk exact bepaald, met inbegrip van alle ondersteunende palen die in het in 1843 opgestelde 'proces-verbaal' (en aanvullende verdragen zoals die van 1869) staan vermeld. Om de drieling niet nog een keer kwijt te raken, kreeg de in 2012 herplaatste paal een ondergronds betonnen fundament. Daarmee kon er weer gesproken worden over de Drieling en had Retranchement zijn bijzondere grensrelict weer terug.

Afbeelding
Grenspaal 367
aan de rand van
de uiterwaarden.

In Het Zwin

Vorbij Retranchement begint het over- en deels opengebleven Zwin, waar de laatste palen zijn geplaatst (366 tot en met 369), allen na het verdrag van 1869. De palen 366 tot en met 368 staan/stonden in het natuurgebied Het Zwin en zijn niet standaard te bezoeken en dan ook nog maar alleen als het laag water is. De roestvorming bij grenspaal 367 is duidelijk te zien en het onderhoud is hier beduidend minder goed dan de palen die beter toegankelijk zijn. Met de name de laatste (of eerste) paal bij de monding van Het Zwin, grenspaal 369, bleek heel wat te moeten doorstaan. Als eerste blijkt na de paal in 1947 verdwenen te zijn, waarna een nieuwe paal wordt gegoten. Daarna valt deze paal meerdere malen ten prooi aan de eroderende werking van eb en

Afbeelding links

Overzicht van de herplaatste grenspalen | bron: tekstbord bij Het Zwin, nabij grenspaal 365

Afbeelding rechts

Uitzicht vanaf grenspaal 369 op de monding van Het Zwin.

vloed, stormen en de veranderende ligging van de Zwinmonding. Om toch de grens te kunnen aanduiden werd deze paal nog tot driemaal toe herplaatst - 1952, 1954 en 1969 - in de laatste twee jaren telkens weer een stukje meer landinwaarts. In 1990 valt de paal opnieuw om, maar in 1995 wordt deze paal definitief verplaatst naar een hoger gelegen dijk met uitzicht op Het Zwin, zoals ook enkele anderen. In de delta van Het Zwin blijkt het iets moeilijker dan bij Retranchement om de loop van de grens goed aan te geven. De omstandigheden - met veel stroming, wind en zout - zijn er vijandiger. Zeker in deze streek is het noodzakelijk dat de palen jaarlijks geschoond en zo nodig hersteld worden. Op basis van een overeenkomst uit 1847 zijn de kosten het ene jaar **voor** Nederland en het andere jaar voor België.

De hoeveelheid aan grenspalen in en rond Het Zwin is op zich bijzonder, maar natuurlijk wel historisch verklaarbaar. Het Zwin was vroeger immers meer dan het huidige nationale park met belangrijke natuurwaarden wat het nu is. Het was een belangrijke havengeul die de stad Brugge verbond met de rest van de wereld en grote welvaart bracht. Brugge groeide in de middeleeuwen zelfs uit tot een van de machtigste handelssteden van Europa. Met de (voortdurende) verzanding van Het Zwin werden ook de plaatsen in de bovenloop van de geul steeds belangrijker, zij het iedere keer

voor relatief korte duur. Voorbeelden van deze voorhavens zijn Damme, Sluis en Sint Anna ter Muiden. Revitalisering van Het Zwin heeft lang boven de markt gehangen, onder andere door het graven van de Damse vaart in de negentiende eeuw. Maar aan deze dromen kwam definitief een einde toen tussen 1896 en 1905 het Kanaal Brugge-Zeebrugge gegraven werd en Brugge (opnieuw) een volwaardige zeehaven werd. Per saldo geven de grenspalen een interessante internationale en geopolitieke dimensie aan dit toch al unieke stukje Zeeland met z'n belangrijke historische vaarweg. Het project 'Verdwenen Zwinhavens' heeft dit jaar - met een fietsroute en een tentoonstelling - dan ook terecht nog eens de aandacht hiervoor gevraagd.

David Koren

Bronnen

- www.zeeuwseankers.nl;
- www.hetzeeuwselandschap.nl;
- www.zwin.be;
- www.grensmarkeringen.be;
- www.zwinstreek.eu/geschiedenis/heemkundige-kringen/zoeken-in-publicaties/1215-grenspalen-1987-24;
- RDMZ (2003). Monumenten in Nederland - Zeeland.

Verhaallijnen

Geopark Schelde Delta

In het Schelde-estuarium ontmoeten rivier en zee elkaar. Het unieke gebied, dat heel Zeeland en delen van West-Brabant en Vlaanderen beslaat, herbergt talloze plekken die in geologisch of cultuurhistorisch opzicht van belang zijn en daarover een verhaal vertellen. Om de beleving van het gebied te versterken zijn zes verhaallijnen ontwikkeld.

*Afbeelding
Kapelse Moer | Geopark Schelde
Delta, foto Marcelle Davidse.*

UNESCO-status

De Nederlandse provincies Zeeland en Noord-Brabant en de Belgische provincies Oost-Vlaanderen, Antwerpen en West-Vlaanderen hebben de handen ineengeslagen om voor het Schelde-estuarium de status van UNESCO Global Geopark te verwerven. Erkenning als UNESCO Global Geopark wil zeggen dat een gebied door het geologisch erfgoed, de cultuurhistorie en de natuur van internationale betekenis wordt geacht.

De vele verhalen over geologie, landschap en erfgoed in het Schelde-estuarium maken duidelijk hoe in deze overgangszone tussen rivier en zee natuurlijke processen en cultuurhistorie met **elkaar** verweven zijn.

Klimaatveranderingen en zeespiegelstijgingen hebben er grote invloed gehad en omgekeerd heeft ook de wijze waarop de mens het gebied bewoonde en bewerkte zijn sporen nagelaten. Door het samenspel van het getij, de natuur en de mensen die er leven, is het Schelde-estuarium al vele duizenden jaren voortdurend in beweging.

Zes verhaallijnen

Hoe zorg je ervoor dat inwoners en bezoekers die dit veelzijdige gebied willen ontdekken de samenhangende ontwikkelingen en het eigen karakter van het Schelde-estuarium opmerken? Hoe zorg je ervoor dat alle verhalen over vijf provincie- en twee landsgrenzen heen met elkaar verbonden zijn? Daarvoor is een overkoepelend kader van zes verhaallijnen ontwikkeld. Ze volgen in het kort hierna.

Tussen oerland en mensenhand

Het Schelde-estuarium is een landschap vol contrasten. Het werd gevormd in een samenspel van bodem, wind, water en getij. Enkele duizenden jaren geleden begon ook de mens er zijn stempel op te drukken. Zo ontstond een veelzijdig gebied vol overgangen: tussen water en land, laag en hoog, klei en zand, zout en zoet.

Leven met het water

Strijden of meebewegen: de omgang met het water vereiste door de eeuwen heen een grote daadkracht en ondernemingszin. Tegelijkertijd waren de bewoners van het Schelde-estuarium

zelf mede de oorzaak van rampen. Klimaatveranderingen vragen in de huidige tijd opnieuw om toekomstbestendige oplossingen.

Bestaan en werken

De bewoners van het gebied verwierpen zich een bestaan op de vruchtbare klei- en de armere zandgronden. Zelfs de meest marginale gronden zette de mens zoveel mogelijk naar zijn hand. Hoeves en dorpen werden vormgegeven naar streekgebruik, bodemgebruik en soort ontginningen.

Poort naar de wereld

Het Schelde-estuarium is een gebied van verbindingen. De water- en landwegen vormden de levensaders van het gebied. Langs dit fijn vertakte stelsel werd handel gedreven en bereikten migranten deze contreien. De contacten met andere gebieden, zelfs tot ver overzee, hadden grote invloed op het culturele leven.

Bestreden gebied

De strategische ligging van het Schelde-estuarium heeft zijn sporen nagelaten. Het gebied werd menigmaal zwaar bevochten. Voor de verdediging

*Afbeelding
Vestingwallen van Retranchement
| Geopark Schelde Delta, foto
Marcelle Davidse.*

ervan werd gebruikgemaakt van de mogelijkheden die bodem en landschap boden. Restanten van forten, linies, inundatiekreken en andere militaire werken volgen vaak de geologische gradiënten in het gebied.

Zilt en zoet

De culinaire geschiedenis van het Scheldegebied is nauw verweven met de bodem en natuur. Het gevarieerde estuarium-landschap levert uiteenlopende ingrediënten op voor talloze (streek)-gerechten. Grond die op het water gewonnen is, brengt unieke producten voort. Ook een keur aan voedsel uit het water en van de zilte gronden bereikt de gedekte tafels.

Ontdekken en bewust worden

Iedere verhaallijn leidt langs plekken die iets te vertellen hebben over het karakter en het verleden van het Schelde-estuarium. Dat kunnen

Het boekje is online te lezen via
www.zeeuwseankers.nl/verhaallijnen-van-het-geopark-schelde-delta.

musea zijn, als aantrekkelijke en laagdrempelige 'instappunten' met een informatie- en verwijzfunctie, maar ook andere (erfgoed)locaties. Niet alleen inspireren de verhaallijnen inwoners en bezoekers om het gebied te gaan ontdekken, ze stimuleren ook de

bewustwording over de bijzondere waarden van het Scheldegebied en de uitdagingen in de toekomst.

De zes verhaallijnen werden ontwikkeld door Erfgoed Zeeland in opdracht van de Provincie Zeeland, namens het samenwerkingsverband Geopark Schelde Delta.

De inhoud en selectie kwam mede tot stand dankzij de input van partners en stakeholders op regionale bijeenkomsten. De verhaallijnen voor het Geopark sluiten aan bij de Zeeuwse erfgoedlijnen, die in 2019 verschenen en eveneens door Erfgoed Zeeland werden ontwikkeld.

Op gemeentelijk niveau werden de Zeeuwse erfgoedlijnen al uitgewerkt in de Verhaallijnen van Schouwen-Duiveland.

Jeanine Dekker

ERFGOEDallerlei

Erfgoed Zeeland kan geen aanvullende informatie verstrekken over de verkoop van verschenen publicaties.

BOEKEN EN EENMALIGE UITGAVEN

Europäisches Hansemuseum Lübeck, **Felicia Sternfeld** (concept en red.), **André Dubisch** (red.), *Tragezeichen. Social Media des Mittelalters = Badges. Social media of the Middle Ages* (Lübeck: Europäisches

Hansemuseum, 2020) 575 pag.; ill, foto's, krt., tab., tek.; ISBN 978-3-9817989-5-1. Boek over het gebruik van de laatmiddeleeuwse insignes waarvan er in Zeeland (vooral in Middelburg) vele gevonden zijn, waarop onder meer genitaliën zijn te zien met vleugels, baarden, benen, wilde mannen, apen en copulerende stelletjes. De insignes worden beschouwd als het eerste massamedium in West-Europa. In dit boek worden zowel profane als seksuele insignes getoond als onderdeel van hedendaags onderzoek. Met bijdragen van diverse specialisten op het vakgebied in een tweetalige uitgave in het Duits en Engels. Bevat een bibliografie, lijst van afbeeldingen en index op namen en plaatsen.

Eric de Keyser, Antoine Prinsen, J.G.C. van Meene, et al. (teksten), **Bert Zandvoort** (samenst.), *Spoorloos. 150 jaar trein en tram* (Hulst: Museum Hulst, 2021) 62 pag.; ill., foto's, tek., plattegr., tab.

Uitgave bij een tijdelijke tentoonstelling in Museum Hulst van juni t/m november 2021 over de spoorlijn Mechelen-Terneuzen. Ingegaan wordt op de aanleg van de spoorlijn, smokkel via het spoor, de verschillende tijdvakken tussen circa 1870 en 1970 en de ingezette locomotieven.

Jop Steenhof de Jong. *Het laatste oorlogsjaar. Zierikzee februari 1944-mei 1945. Inundatie, evacuatie, onder vuur, arbeidsinzet, anarchie, bevrijding* (Brouwershaven: Stichting Brouws Museum, 2021) 240 pag.; ill., foto's;

ISBN 978-90-9034491-1. Na de Slag om de Schelde bleef Schouwen-Duiveland als enige van de Zeeuwse eilanden tot 1945 in

Duitse handen. Het eiland werd grotendeels onder water gezet en Zierikzee werd geëvacueerd. Het lag zwaar onder vuur van de Engelsen en Canadezen, die vanaf Noord-Beveland schoten. Schouwen-Duiveland werd pas op 4 mei 1945 opgegeven door de Duitsers. De auteur baseert zich op veel primaire documenten en de verslagen van gemeentebestuurder J.J. de Bruyne en het dagboek van middenstander Krijn de Feijter. Na een inleiding volgen acht hoofdstukken over inundatie en evacuatie, wachten op de invasie, de Slag om de Schelde, de arbeidsinzet, onder vuur, anarchie, bevrijding en een epiloog. Met eindnoten, literatuurlijst, een dankwoord, illustratieverantwoording en een persoonsregister.

Corine Nijenhuis. *De Gekroonde Suikerbiet. Een formidabel verhaal over Het Beste*

Café van Nederland (Amsterdam: Brand, 2021) 176 pag.; ill., foto's; ISBN 978-94-9309543-4. Dit boek

vertelt de geschiedenis van een Zeeuws café dat twee oorlogen en een watersnoodramp doorstond. Het café veranderde van een schippers- en bevrachterskroeg, in een café waar de inwoners van Zierikzee naast waterrecreanten en toeristen aan de toeg zitten. Er worden bruiloften gevierd en de lijkstoet van een overleden stamgast stopt als laatste saluut voor het café. Het boek is opgedeeld in vier delen die handelen over het familiebedrijf (1920-1965) en de tussentijd (van drie uitbaters, tussen 1966-1980); de eenmanszaak van Ria Geluk (1980-2001); de overgangstijd (2001-2006) en het grootste deel over de horecaonderneming, waarbij zaken als de uitbater, veranderingen, personeel, stamgasten, verenigingsleven, evenementen, typische Bietzaken, speciale bezoeken, brouwers, bier, cafégeheimen en de benoeming tot beste café van Nederland in 2017 aan bod komen.

Jan Zwemer. *Walcheren op de wereldkaart*

(Heemkundige Kring Walcheren, 2021) 128 pag.; ill., foto's, krt., plattegr., grav., tek.; ISBN 978-90-8035090-8. Uitgave ter gelegenheid van het 50-jarig jubileum van de Heemkundige

Kring Walcheren. Door de talloze handels- en ontdekkingsreizen tussen de vijftiende en achttiende eeuw lieten de Zeeuwen, en met name de Walchenaren, hun sporen achter. Dat is heden ten dage nog zichtbaar doordat

steden, dorpen, plantages, eilanden, huizen en forten naar Walcheren of Walcherse plaatsnamen zijn genoemd. Zwemer herschreef voor dit boek allerlei bijdragen uit de rubriek 'Walcheren van de Kaart' die eerder in *de Wete* verschenen en vulde die aan met eigen onderzoek. Hij maakte daarbij een verdeling in zeven hoofdstukken en onderwerpen. Te beginnen met de Middeleeuwse Walcherse toponiemen elders. In het tweede hoofdstuk komt het hoge noorden aan bod, waar de Walvisvaarders sporen nalieten op Spitsbergen en Nova Zembla. De meeste verwijzingen zijn te vinden op eilandjes, posten en forten in Azië en vooral in Zuidoost-Azië en Oceanië. Het vijfde hoofdstuk gaat over plantages en eilanden in Amerika en hoofdstuk zes en zeven gaan specifiek over Vlissingen en Middelburg op het westelijk halfrond en in de VS en Zuid-Afrika. De beeldredactie van dit boek (Mieke Meijer en Ilja Mostert) heeft zich goed van zijn taak gekweten door het geheel te voorzien van een uitgebreid aantal passende illustraties uit heden en verleden, afkomstig van de gehele globe.

TIJDSCHRIFTEN

Johnny van Voren, 'Tussen water en wind', *Bijdragen tot de geschiedenis van West-Zeeuws-Vlaanderen* 49 (2021) 207 pag.; ill., foto's, tek.; ISBN 978-94-9152830-9. De uitgave van dit jaarboek bestaat uit twee delen. In het eerste deel worden de jeugderinneringen van de schrijver (geboren in 1945) in en om Hoofdplaat opgehaald. Hij vertelt onder meer over het leven thuis, de lagere school, de kerk, het uitgaansleven, de eerste baantjes en zijn periode in militaire dienst. Dit geeft een beeld van hoe de naoorlogse jeugd in de jaren 1945-1970 opgroeide in West-Zeeuws-Vlaanderen, waar de wereld niet groter was dan het dorp zelf en het leven werd bepaald door het seizoenswerk. In het tweede deel vertelt de schrijver over de palingstrokerij, waarmee hij zich dertig jaar bezighield. Hierbij komen de vismethoden, nachtelijke avonturen, vangst, viswateren, palinghandel en het maken en repareren van visnetten en palingfuiken aan bod. Het boek is voorzien van tekeningen van de schrijver zelf.

Zeeland. Tijdschrift van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen 30/3 (2021) p. 93-152.

Frank van der Ploeg, 'Portretten door een Zeeuwse meester uit de Gouden Eeuw. Jan Denens schildert Pieter Duvelaer en Anna Velters' (tentoonstellingen, Zierikzee, schilderkunst); Jim van der Meer Mohr, 'Philip van Dijk en zijn Zeeuwse clientèle' (schilderkunst, familie Hurgronje, Verheye, Van Citters); Liesbeth Labeur, 'Het oog naar boven slaan.' Een interview met Huib Uil en Ilja Mostert over de negentiende-eeuwse kunstenaar Adriaan Prince en de tekenschool van Zierikzee' (onderwijs, Zierikzee, tekenkunst); Erik van der Doe en Liesbeth van der Geest, 't Is vol van schatten hier' (ethnografica, West-Afrika, Bengalen).

Nehalennia. Archeologie, cultuurhistorie, streektaal en volkscultuur van Zeeland en Goeree-Overflakkee 213 (2021) 1-44.
 Rinus Willemsen, 'Waarom de wijdbisschop naar Biervliet kwam.' (Sint Nicolaas; kerken); Wim de Vrieze, Paul Heerschap, 'De verdwenen stolpboerderijen van Schouwen.' (boerderijen; Schouwen-Duiveland); Jan J.B. Kuipers, 'Willem en Jannetje van Riet.' (Goes; Willem Frederik van Riet); Gerard van de Velde, 'Bram de Koker' (Land van Cadzand; Bram de Koker).

HEEM- EN OUDHEIDKUNDIGE BLADEN

Heemkundige Kring Walcheren

De Wete, 2021, 3
 Leo Hollestelle, 'Vier hoogtepunten per jaar. Een halve eeuw tijdschrift *De Wete*'; Fred van der Kraaij, 'De Zeeuwse Carel Briels. Wim Abeleven, een Kampenaar in Zeeland'; Janis Vos, 'Dubbele kluts. Herinneringen aan de GMC'; Lo van Driel, 'Kampnotities. Martien Beversluis, liedjes en opmerkingen uit de interneringstijd'; Leo Faasse, 'Walcherse Weelde. J.C. van Schagen, terug in Domburg'; Dienke Hondius, Hetty Begheyn-Brinkman, Tiny Poldman, 'Besprekingen. "k è hezele'.

Historische Vereniging Arnemuiden

Arneklinken, 2021, 2
 Piet Feij, 'Arnemuiden in de tijd van koning Willem II (11)'; Leen Schouls, 'Museumbericht: Onze Dirck van Delen'; Janneke Lindenbergh, 'De cafés in Arnemuiden en Kleverskerke en hun geschiedenis'; Joost Adriaanse, 'De bewoners van de Westdijkstraat (N/O) in de vijftiger jaren'; Jan Dirk de Voogd, 'Thuisbasis Veere voor de Arnemuidse vissersvloot'; Bruno Janson en Leen Schouls, 'Archeologie-rubriek'.

Arneklinken, 2021, 3
 Piet Feij, 'Kleverskerke in de tijd van koning

Willem I (1)'; Jan Blik, 'Aanvulling op de cafés in Arnemuiden en Kleverskerke'; Liza van der Heijden, 'Museumbericht. Walcherse pronk'; Joost Adriaanse, 'De bewoners van de Lionstraat (zuidzijde) in de vijftiger jaren (1)'; Leen Schouls, 'Daar zat muziek in'; Gertrude van de Ketterij, 'De rederijerscultuur in Arnemuiden (1)'; Bruno Janson en Leen Schouls, 'Archeologierubriek'.

Vereniging Vrienden van het muZEEum en het archief van Vlissingen

Den Spiegel, 2021, 3
 Aafke Verdonk-Rodenhuis, 'Van schepen, een mensenredder, bijzondere tegels en een reis door het muZEEum'; G-Jan Derksen, 'Een foto met een kleine geschiedenis'; Jules Braat, 'Zie ginds komt de stoomboot...'; Jaco Simons, 'Dirk de Waterduiker'; Niek Peters, 'Een schat op zolder'; Pol Verbeeck, 'muZEEumnieuws. Ga mee op reis in het nieuwe muZEEum'.

Polderhuis Westkapelle

Polderhuisblad. Wasschappels Magazine, juni/juli 2021
 Piet Minderhoud en Jan Kaland, 'Langs het tuinpad van mijn vader- 't Weef' uus (8)'; Wim Dieleman, 'Wim Dieleman beleeft Westkapelle'; Jan Kaland, 'Een schip met een zeiltje'.

Vereniging Vrienden van het Historisch Museum De Bevelanden

De Spuije, zomer 2021
 G.J. Lepoeter, 'Een toegewijde penning-meesteresse'; Frits de Kaart, 'Priesters, broeders en zusters, deel 1'; Hester van Rees en Hanna van Boven, 'Interview met Saskia Vahlenkamp'; Boudewijn Huenges Wajer en Theo Wajer, 'De Zeeuwse schipper Pieter de Waeijer de la Rue nader beschouwd, deel II'; Joan de Jonge, 'Het grote bouwterrein bij het dorp Kats'; Adri Haaij, 'Gesloten huwelijken voor de wet van Wemeldinge en het wel en wee van de katholieke familie Kuilenbroek'; Wim de Meester en Kees Stoutjesdijk,

'De luchttoerlog boven Zuid-Beveland'; Sjako Ruster, 'Een nieuwe kijk op de loop van de Korte Gos'; Kees Rentmeester, 'Drinkwater-voorziening in ons dorp ('s-Heerenhoek'.

Oudheidkundige Kring 'De Vier Ambachten'

Bulletin, 2021, 3
 Marc Buise, 'Van Brand en de Weduwe Van Nelle. Een geschiedenis van de familie Brand door W.J.P.M. Brand'; Frans De Rycke, 'Petrus De Rijcke, loteling, soldaat van Napoleon'; Dingeman de Koning en Leven de Groote, 'Jantje van Axel (Jan Pikkevel)'; R.J.H. Lensen MA, 'Een kasboek uit Axel, 1898'; Marc Buise, 'Lakzegels'.

Heemkundige Kring West-Zeeuws-Vlaanderen

Tijdschrift, 2021, 3
 Geert Stroot, 'Aankondiging Bronnenpublicaties West-Zeeuws-Vlaanderen nr. 2'; Rinus Willemsen, 'Te veel water in de polder'; Arco Willeboordse, 'Niet oordelen over de doden: "dat men van den doden niet wisten en zoude". Bladeren door het Boek met de Knoop'; André R. Bauwens, 'Een foto uit vervlogen dagen'; Marja A.C. de Groote, 'Mej. Dr. Alice Maria Lauret (1920-2003) uit Oostburg'.

Heemkundige Vereniging Terneuzen

Nieuwsbrief, juni 2021
 De redactie, 'Spoorweg Mechelen - Terneuzen, het begin'; José van Houdt, 'Terneuzen maakt zich in 1868 klaar voor komst van het spoor'; De redactie (alle volgende artikelen), 'Mechelen - Terneuzen, een van de laatste Belgische privé spoorwegmaatschappijen'; 'Onregelmatigheden en ongevallen'; 'De pleziertrein het Terneuzeke'; 'August Verstraeten, 40 jaar werkzaam bij het spoor (1928-1968)'; 'Terneuzen, MT, GT en de haven'; 'Anekdoten'; 'Oudgedienden haalden spoorweghistorie op van Mechelen - Terneuzen en Terneuzen - Gent'.

De Kop van Schouwen onder het zand. Duizend jaar duinvorming en duingebouw op een Zeeuws eiland - F. Beekman

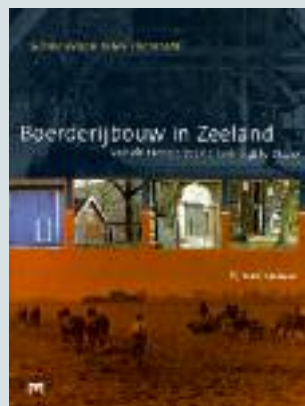

Al duizenden jaren beschermen de duinen ons land, van de Waddeneilanden in het noorden tot Zeeuws-Vlaanderen in het zuiden. Eeuwenlang hebben weer en wind hun gang kunnen gaan, totdat de mens ingreep om zijn hebben en houwen veilig te stellen. De geschiedenis van dit Nederlandse duinlandschap geeft een fascinerend zicht op het leven aan de rand van de zee.

Op het Zeeuwse eiland

Schouwen-Duiveland zijn de duinen bijzonder goed bewaard gebleven. Hier zijn de sporen van het verleden en de wordings-geschiedenis nog in het landschap af te lezen. De natuurlijke processen waaraan het duinlandschap onderhevig was, maar ook de menselijke activiteiten die hebben geleid tot het huidige aanzien, worden in dit boek samengevoegd tot een compleet overzicht. Voor het eerst wordt de historische geografie van dit unieke gebied beschreven.

'Schone welbetimmerde hofsteden'. Boerderijbouw in Zeeland van de tiende tot de twintigste eeuw - P.J. van Cruyningen

Het vlakke Zeeuwse polderland wordt gedomineerd door de grote schuren van historische boerderijen. Door de veranderingen in de landbouw dreigen deze gebouwen te verdwijnen om vervangen te worden door moderne bedrijven. Wat weinigen zich zullen realiseren is dat de traditionele Zeeuwse boerderijen bij hun ontstaan ook uiterst modern waren.

In dit boek wordt de ontwikkeling van de boerderijbouw in Zeeland vanaf de Middeleeuwen besproken aan de hand van de resultaten van bouwhistorisch, archeologisch en archiefonderzoek.

Deze twee boeken, en nog meer titels, shop je tot en met 31 december aanstaande met korting op www.matrijs.com

Haarlemse rederijders voor de Sint Bavo kerk, Historiserende voorstelling van De Rederijders anno 1500, met op de achtergrond de Grote Kerk en Klokhuis te Haarlem. | Litho van A. Wouters naar W.P. Hoevenaar, negentiende eeuw, collectie Noord-Hollands Archief.

UITGELICHT

In *Arneklanken* beschrijft Gertrude van de Ketterij in het artikel 'De rederijderscultuur in Arnhemuiden' wat de taak was van de rederijders, wie er lid waren van een rederijderskamer en wat we weten over het ontstaan van de Arnhemuidse rederijderskamer.

De rederijderskamers stammen uit de vijftiende eeuw. Waarschijnlijk ontstonden ze in Vlaanderen onder Franse invloed, en zijn ze van daaruit in Zeeland terechtgekomen. Via Zeeland kunnen de kamers in Holland zijn beland. In Zeeland hadden veel steden en dorpen een rederijderskamer. Als er een aantal geschoolde mensen in een plaats woonde kon een kamer opgericht worden. Meestal bestond de rederijderskamer uit een kleine groep personen uit de boven- en

middenklasse. Armen werden uitgesloten doordat het lidmaatschap financiële verplichtingen meebracht en daarnaast werd streng op de reputatie en sociale vaardigheden van de leden gelet. De rederijders presenteerden zich als een literaire elite en zij zagen het als een belangrijke taak Gods Woord te verspreiden via liederen en toneel. Ze hekelden misstanden op elk gebied maar vooral kerkelijke misbruiken werden onder vuur genomen.

Het lidmaatschap van een rederijderskamer werkte als een netwerk om hoger op de sociale ladder te klimmen, en men kon zo zelfs doordringen tot lokale of regionale bestuursfuncties. Het bestuur van een kamer werd geleid door een deken. Er waren actieve leden - aangesproken als broeders - en gasten die liefhebbers werden genoemd. Wekelijks kwamen

de rederijders bij elkaar in besloten bijeenkomsten, die in Zeeland 'de colve' heetten.

Schoolmeesters hadden vaak een leidende rol, zij konden de leden leren schrijven, spreken, converseren en discussiëren. Jonge leden uit een eenvoudig milieu konden zich zo de cultuur van de elite eigen maken.

De echte rederijders zagen hun kamer zeker niet als een gezelligheidsvereniging: zij droegen cultureel erfgoed over en wilden Gods woord verspreiden via zang en toneel. Tijdens de Reformatie speelden ze een belangrijke rol, omdat hun toneelstukken kritiek op de Rooms-Katholieke leer bevatten. De oprechte rederijker werd door een kleine groep Calvinisten nogal eens afgezet tegen de feestende en te veel drinkende rederijker; dat laatste werd niet als **gezond** gedrag gezien.

Optocht der Rederijckers binnen Middelburg.

Optocht van rederijckers te Middelburg, circa 1785-1786 | Daniel Veelwaard, naar Jan Arends, 1785, collectie Rijksmuseum.

Zoals ook andere Middeleeuwse corporaties lieten rederijckers horen en zien wat hun doelstellingen waren. Elke kamer had een naam en een blazoën, en dikwijls droegen de leden een ambtsgewaad in de kleuren van de kamer. Hun blazoën werd op houten panelen geschilderd en toonde vaak de drie elementen die het maatschappelijke ethos, de geestelijke inspiratie en de intellectuele pretentie moesten verbeelden.

Toneelspel was een belangrijk onderdeel van de rederijckersactiviteiten, omdat ze daarmee hun kennis aan anderen konden overbrengen. Maar er moest ook geld in het laatje komen. In de katholieke tijd waren er nog processies waar wat mee te verdienen was, en na de Opstand werden er wel feesten georganiseerd om militaire successen te vieren. Ook particulieren en instellingen konden de kamers verzoeken een spel op te voeren of een voordracht te doen.

Maar financieel waren de rederijckers toch vooral afhankelijk van bijdragen van leden en steun van de overheden.

Oprichting van de Arnemuidse kamer

Het oudst bekende blazoën van de rederijckerskamer van Arnemuiden is van 1578, maar het is mogelijk dat de kamer al langer bestond. In een verzoek om steun van het stadsbestuur uit 1580 wordt namelijk geschreven dat de kamer wenst 'weder comen te beene'. Dit betekent dat er nieuw leven in geblazen moest worden, wat twee jaar na de oprichting wel erg vlug zou zijn. In dat jaar komen er maar liefst drie verzoeken om financiële steun. Deze drie rekesten aan het stadsbestuur zijn in rijm opgesteld, en dat maakt ze uniek, want van andere rederijckerskamers is nooit zo'n rekest in rijm gevonden.

In dit verzoek om steun noemen de rederijckers zich 'beminders der conste

deser stede der Retorica cleyn ende groot jonck ende out'. Zij doen hun verzoek 'omdat wy alle vilainige schouwen maar duecht leeren'. Alle slechte zaken schuwen ze dus en ze onderwijzen de deugd. In het rekest komen we ook het zinspreuk van de kamer tegen: 'Plompe van verstande'. Dat devies verwijst naar het feit dat de rederijckers nu nog ongeletterd zijn maar door de kunsten te beoefenen zich willen ontwikkelen.

In een ander rekest aan het stadsbestuur raden de rederijckers aan om de kamer te ondersteunen omdat het eervol is voor een stad om een rederijckerskamer te hebben: een echte stad kan niet zonder rederijckers. Het stadsbestuur van Arnemuiden was daarom dan ook bereid de kamer financieel bij te staan omdat een rederijckerskamer een stad meer aanzien gaf.

De woonkamer van Goemanszorg

Anita de Munnik is voorzitter bij Museumboerderij Goemanszorg in Dreischor. Ze vond het lastig om voor deze rubriek één speciaal voorwerp uit te kiezen. Er zijn in haar museum vele pareltjes! Museumboerderij Goemanszorg gelegen aan de rand van het ringdorp Dreischor was vroeger een echte boerderij en is nu een Rijksmonument. Zij dateert uit het begin van de achttiende eeuw en werd gebouwd op de plaats van een eerdere hofstede, die vanaf de eerste helft van de zeventiende eeuw al wordt vermeld. In het museum krijg je een beeld van het boerenleven aan het begin van de vorige eeuw tot aan de jaren vijftig, toen de mechanisatie van de landbouw haar intrede deed.

Afbeelding boven
Compleet ingerichte woonkamer van Museumboerderij Goemanszorg met kachel uit 1885, petroleumlamp en schilderijen van de grootouders.

Afbeelding rechtsboven
Mahoniehouten kabinet of linnenkast, circa 1870.

Afbeelding rechtsonder
Het zwarte rouwservies werd gebruikt door nabestaanden bij de dood van volwassenen.

De woonkamer

Met name de compleet ingerichte woonkamer van de museumboerderij is voor mij een waar pareltje! Hier is het leven nagebootst van een familie van rond 1925 en wel een familie van de gegoede boerenstand. Het verhaal erachter is dat dit huis alleen in het najaar, in de winter en bij feestelijke gelegenheden werd bewoond. Het zomerhuis van Goemanszorg stond 25 meter hier vandaan.

De inrichting

De schilderijen van de grootouders aan weerszijden van de schouw zijn zeer waardevol. Ook de spiegel, de kandelaar, het delfts blauwe aardewerk en de attributen rond de kachel zijn bijzondere stukken. De prachtige kachel zelf stamt nog uit 1885. Voor die tijd was in de schouw open vuur gebruikelijk.

Het goed gevulde mahoniehouten kabinet van

rond 1870 is een sieraad in deze kamer. Hierin bewaarde de boerin haar linnen uitzet.

In de woonkamer zien we nog een paar opvallende zaken. Het moderne van voetpedalen voorziene harmonium uit 1925, de opwindbare grammofoon, de radio **met** een losse luidspreker en in het kastje daaronder het zwarte rouwservies. Verder hangt er een puntgave 150 jaar oude kwikbarometer.

De bijzondere petroleum lamp zou spoedig verdwijnen omdat rond 1930 elektriciteit haar intrede deed, waarna de inrichting van veel huiskamers beeldbepalend veranderde.

MOnuMENTaal

In de woonkamer van Museumboerderij Goemanszorg in Dreischor hangt een bijzondere petroleum lamp. De lamp is van voor 1930 toen elektriciteit haar intrede deed, waardoor de inrichting van huiskamers beeldbepalend veranderde.

